

Motiv ljubomore u romanima Zajednička kupka Ranka Marinkovića i Staklenko Živka Jeličića

Burazer, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:860532>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni); smjer
nastavnički

Ana Burazer

Motiv ljubomore u romanima *Zajednička kupka* Ranka

Marinkovića i *Staklenko* Živka Jeličića

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Diplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni); smjer nastavnički

Motiv ljubomore u romanima *Zajednička kupka* Ranka Marinkovića i
Staklenko Živka Jeličića

Diplomski rad

Studentica:

Ana Burazer

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Sanja Knežević

Zadar, 2023.

Ja, **Ana Burazer**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Motiv ljubomore u romanima *Zajednička kupka* Ranka Marinkovića i *Staklenko* Živka Jeličića** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2023.

SAŽETAK:

Motiv ljubomore u romanima *Zajednička kupka* Ranka Marinkovića i *Staklenko* Živka Jeličića

Središnji dio diplomskog rada posvećen je analizi motiva ljubomore u romanima *Zajednička kupka* Ranka Marinkovića i *Staklenko* Živka Jeličića. Na početku rada predstavljeno je razdoblje druge polovice 20. stoljeća u kojem nastaju romani *Zajednička kupka* i *Staklenko*. Zatim se upoznajemo s autorima navedenih djela. Marinković je 1980. godine objavio antiroman *Zajednička kupka* u kojem negira klasičnu romanesknu strukturu. Glavni lik antiromana je sudac koji se osjeća malim poput miša. S druge strane, Jeličićev antiroman *Staklenko* objavljen je 1964. godine i glavni lik Staklenka prolazi kroz iste osjećaje poput suca. U središnjem dijelu rada detaljno se provodi klasifikacija likova. Sudac i Staklenko su kompleksni likovi s većim brojem osobina. Obojica se osjećaju prevarenima i poniženima. Sumnjanju u prevaru i postaju opsjednuti tom mišlju. Ljubomora ih obuzima, ali svatko od njih se njome nosi na svoj način. Na kraju rada donosi se usporedba likova s obzirom na motiv ljubomore.

Ključne riječi: motiv ljubomore, Ranko Marinković, Živko Jeličić, *Zajednička kupka*, *Staklenko*, glavni likovi

ABSTRACT:

The motive of jealousy in the novels *Common Bath* by Ranko Marinković and *Staklenko* by Živko Jeličić

The central part of diploma thesis is devoted to the analysis of the motive of jealousy in the novels *Common Bath* by Ranko Marinković and *Staklenko* by Živko Jeličić. At the beginning of the paper, the period of the second half of the 20th century, in which the novels *Common Bath* and *Staklenko* were created, is presented. Then we get to know the authors of the mentioned works. In 1980, Marinković published an anti-novel called *Common Bath* in which he denies the classic novel structure. The main character of the anti-novel is a judge who feels as small as a mouse. On the other hand, Jeličić's anti-novel *Staklenko* was published in 1964 and the main character Staklenko goes through the same feelings as the judge. In the central part of the work, the classification of characters is carried out in detail. The judge and Staklenko are complex characters with a large number of traits. Both feel cheated and humiliated. They suspect fraud and become obsessed with that thought. Jealousy overtakes them, but each of them deals with it in their own way. At the end of the work, a comparison of the characters is presented with regard to the motive of jealousy.

Key words: motive of jealousy, Ranko Marinković, Živko Jeličić, *Common bath*, *Staklenko*, main characters

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Poetički međuprostor između modernizma i postmodernizma	8
3. <i>Zajednička kupka</i>	10
4. <i>Staklenko</i>	12
5. Karakterizacija likova	14
5.1. Književni lik suca	14
5.1.1. Izravna karakterizacija	15
5.1.2. Neizravna prezentacija (radnja, govor, okolina)	15
5.1.3. Karakterizacija analogijom (imena, krajolik, odnosi između likova) ...	17
5.2. Književni lik Staklenka	21
5.2.1. Izravna karakterizacija	22
5.2.2. Neizravna karakterizacija	23
5.2.3. Karakterizacija analogijom (imena, krajolik, odnosi između likova)....	25
6. Motiv ljubomore u <i>Zajedničkoj kupki</i>	29
7. Motiv ljubomore u <i>Staklenku</i>	32
8. Usporedba motiva ljubomore u antiromanima <i>Zajednička kupka</i> i <i>Staklenko</i>	36
9. Zaključak	40
10. Literatura	41

1. Uvod

Tema diplomskog rada je prikaz motiva ljubomore u romanima *Zajednička kupka* i *Staklenko*. U uvodnom dijelu rada predstaviti će se poetički međuprostor između moderne i postmoderne. To je period u kojem stvaraju autori Ranko Marinković i Živko Jeličić. Zatim će se predstaviti njihovo stvaralaštvo i njihovi romani. Marinkovićev antiroman *Zajednička kupka* (1980.) negira klasičnu romanesknu strukturu. Djelo se sastoji od priča u priči i nosi skrivenu alegoriju života. Nadalje, Jeličićev antiroman *Staklenko* (1964.) donosi šest poglavlja i tri intermezza u kojima su prikazane tipične otočne situacije, a motiv ljubomore središnji je pokretač romana.

Nakon upoznavanja s autorima i djelima prijeći će se na karakterizaciju glavnih likova. Dat će se detaljna analiza njihovih karaktera (misli, osjećaji i osobine). Glavni lik Marinkovićeva romana je sudac koji se osjeća poniženo te sumnja da ga žena Sena vara. S druge strane, Jeličićev *Staklenko* je pjesnik i novinar koji također vjeruje da ga žena Vesna vara. Obojica su kompleksni likovi s većim brojem osobina. Jedna od temeljnih njihovih zajedničkih osobina jest ljubomora. Ljubomora je središnji pokretač ovih romana. Likovi su u tolikoj mjeri opsjednuti svojim ženama da to prelazi u ljubomoru. Ipak, postoje i određene razlike u njihovu ophođenju.

Posljednji dio rada donosi usporedbu likova s obzirom na motiv ljubomore. Ljubomora je središnji pokretač ovih antiromana, pa je i cilj ovoga rada detaljno predstaviti likove i utvrditi utjecaj ljubomore na likove. Ljubomora se javlja u trenutku kada čovjek posumnja na postojanje treće osobe u ljubavnom odnosu između dvoje ljudi. U navedenim djelima se javljaju bezimeni ljubavnik i zavodnik Kvadrić. Ipak, autori ovih djela ne otkrivaju čitateljima jesu li žene doista počinile preljub. Na čitateljima je da odluče jesu li sudac i *Staklenko* opravdano ljubomorni ili umišljaju da su prevareni i samim time poniženi.

2. Poetički međuprostor između modernizma i postmodernizma

Hrvatska književnost druge polovice 20. stoljeća nalazi se na pragu postmodernističkih poetika. Autor Krešimir Nemeć navodi u *Povijesti hrvatskoga romana od 1945. do 2000. godine* sljedeće:

„(...) u književnopovijesnim i teorijskim raspravama o postmodernizmu nema suglasnosti u njegovu vremenskom određenju, a osobito su primjetna kronološka razmimoilaženja u povlačenju demarkacijske linije s modernističkom paradigmom. Neki autori predlažu svojevrstan kompromis razlikovanjem *kasne moderne* (od pedesetih godina do 1968.) do *postmodernizma* (sedamdesetih)“ (Nemeć, 2003: 243).

U tom periodu, između kasne moderne i postmodernizma, stvarao je književnik Ranko Marinković (1913. – 2001.). Njegov romaneskni diskurs u hrvatskoj književnosti nema ni pravog prethodnika ni pravog nasljednika. Nemeć navodi kako je Marinković bio pisac izrazito individualizirana stila koji je sam stvarao svoj prozni model. „Tri njegova romana istodobno su primjer razvijena neomanirističkog pisma i modernističke inovacije, narativne konstrukcije i destrukcije, afirmacije stila i njegova istodobnog parodiranja, oslanjanja na tradiciju i njezine ironizacije“ (ibid: 245).

Jedan od tih romana objavljen je 1980. godine pod naslovom *Zajednička kupka*. Djelo nije bilo dobro prihvaćeno kod kritike jer su svi roman uspoređivali s *Kiklopom*.

„Jednostavnost situacije u romanu odmah upada u oči, ali ironična maska raspričana pripovjedača koji, tobože, neobvezno ‘ćaska’, a tek ‘usput’ u svojim monološkim fragmentima postavlja i neka važna, pirandellovska pitanja (npr. o odnosu istine i laži, zbilje i fikcije, lica i maske, dobra i zla), spašava djelo od banalnosti. Ipak, ono što se u *Kiklopu* tek slutilo kao opasnost, ovdje je već prevladalo: u ovom ‘romanu-pričaonici’, koji priča o nemogućnosti pričanja, struktura je posve potisnula ideju. Zbog snažno izražene metaliterarne dimenzije ‘antiroman’ *Zajednička kupka* može se shvatiti (i) kao Marinkovićev autoironični poetički komentar“ (ibid: 253).

Osim Ranka Marinkovića, Živko Jeličić je također bio autor kojega je teško bilo „supsumirati u određene pravce“. On je pisao kritike, a dotaknuo se u svojim prikazima i Marinkovićeve proze: „(...) a svakako da ostaje i, tada smiono sročeni, sud, da smo u Ranku Marinkoviću dobili ‘velikog pisca’, koji je savršeno ovladao svim sredstvima izraza, putem kojih oživljava svoja lica, a naročito dijalogom, koji je kod Ranka Marinkovića često više od dopune ispričane radnje, jer ‘prestaje biti komentar već ocrtanog lika’ (...)“ (Jeličić, 1980:18).

Oba autora su bila s područja Mediterana, pa je i njihova proza imala određene sličnosti. Jedna od tih poveznica jest karakter likova. U nastavku ovoga rada će se predstaviti likovi djela *Zajednička kupka* i *Staklenko* te će se usporediti njihovi karakteri. Iako su oba lika osebujna na svoj način, neke crte su im zajedničke. Mediteranski čovjek u sebi krije „dišpet“ koji uvijek izađe na vidjelo. Može se reći da su ovi autori svoj karakter prenijeli u svoja djela.

Međutim, autor Krešimir Nemeć u svojoj *Povijesti hrvatskog romana od 1945. do 2000.* ne poistovjećuje ove autore jer smatra da je Jeličićeva proza bila „nezanimljiva“.

„Izrazito neproblemski koncipirana, neutralna i nezanimljiva – proza Augustina Stipčevića, Živka Jeličića, Jozeta Lušića, Jure Franičevića-Pločara, Čede Price, pa i kasnoga Petra Šegedina, nije ocrtavala istinske sukobe svoga vremena pa nije ni mogla računati na ozbiljniju recepciju u mlađeg naraštaja. Bilo je, dakako, i tada vrlo vrijednih iznimaka (Novak, Šoljan, Marinković), ali slika stanja tadašnje proze prilično je sumorna“ (Nemeć, 2003: 297).

Nadalje, Nemeć navodi kako se Jeličićeva proza ne može smjestiti u određeni modelski pretinac jer je Jeličić „svoj opus dosljedno gradio na poetici hiperrealizma i totalne deskripcije“ (ibid: 174). Istina je da su Jeličićeva prozna djela hermetična, ali u *Staklenku* Jeličić uspješno prikazuje groteskno ljudsku svakodnevicu (klasična radnja) s naglaskom na doživljaje koji se odvijaju u *Staklenku* samom. Pavletić navodi kako je *Staklenko* moderan psihološko-dramski roman s usporenom i isjeckanom radnjom, ali „s izvanrednom unutrašnjom tenzijom dispartno ostvarenih odnosa među plastično ocrtanim likovima u sklopu jako oznakovno opisanih ambijenata i poetski sugestivno dočaranih ozračja“ (Pavletić, 1996: 435).

3. Zajednička kupka

Ranko Marinković objavio je svoj drugi roman 1980. godine pod naslovom *Zajednička kupka*. Djelo kod tadašnje kritike nije izazvalo entuzijazam jer su svi roman uspoređivali s petnaest godina starijim Marinkovićevim *Kiklopom* koji se bavio problemima cijele jedne civilizacije. *Zajednička kupka* se mnogima, ako su sudili prema koricama i broju stranica, činio manje ambicioznim romanom koji je donio „niz pričica i novelističkih krokija koji – reklo bi se – rezultiraju nikakvim velikim značenjem, ni doslovnim ni alegorijskim“ (Pavličić, 2014: 150-151).

Međutim, autor Pavličić zaključuje kako je riječ o originalnom romanu s vremenskom i prostornom dimenzijom priče. On navodi kako se *Zajednička kupka* zbiva od večeri do jutro, poput kakve drame. Zaključuje da takvih romana nema mnogo, ne samo u hrvatskoj književnosti, nego ni drugdje... Nadalje, radnja se romana odigrava u eksterijeru, i to ne u bilo kakvom eksterijeru, nego na rivi jadranskoga gradića, na mjestu koje je danju, kako Pavličić kaže, najjavnije što uopće može biti (Pavličić, 2015: 151). Pretpostavlja se da je taj jadranski gradić Marinkovićev rodni Vis koji je uistinu utjecao na likove u romanu. Također, redovito se teme Marinkovićevih djela odvijaju na Visu, njegovu rodnom otoku.

Autor Matvejević u *Mediterranskom brevijaru* govori o otočanima kao manje lakomislenima od stanovnika okolnih obala:

„ (...) more ih nije samo odvojilo od drugih nego ih je i uputilo na sebe same. Njima je čvrsta zemlja tek s onu stranu kanala što ih dijeli. Njihova se narječja razlikuju više nego što to iziskuje udaljenost među njima. Ta pomaknutost vjerojatno utječe i na odnose spram svijeta te ponegdje stvara čudake... Zarana uvide da je prekasno za snove. Na budućnost gledaju kao na ponovljenu prošlost – bolji dio prošlosti“ (Matvejević, 2006: 19).

Možda je baš jedan takav otočki čudak i sam sudac, glavni lik romana *Zajednička kupka*. Upravo on je rano shvatio da život nije san, ali zato njegove priče mogu čitatelja odvesti u svijet snova gdje je sve moguće i pomalo nadnaravno.

Sučeve priče u djelu predstavljaju njegov život. Pavličić navodi kako se „iz razbacanih krhotina postupno formira mozaik njegove biografije, od djetinjstva i socijalnog podrijetla (otac mu je trgovao vinom i imao brata koji se bogat vratio iz Amerike), preko ljubavi, udvaranja i braka...“ (Pavličić, 2014: 154) Također, priče u romanu zapravo predstavljaju i jednu metaforu o životu i književnicima, pa i samom Marinkoviću koji je rođen na otoku.

Autor priča o sebi i sličnima sebi, govori o književnom zanatu: „Budući da je on ispričan u prvom licu, treba u onom pripovjedaču koji je svu noć strpljivo slušao suca, vidjeti – bar u jednom sloju – i samoga autora, a njegovo priznanje o svome skoku i padu kao neku vrstu ironičnog komentara vlastita književnog opusa“ (Pavličić, 2014: 175)

U romanu se javlja i nekoliko ključnim motiva. Pavao Pavličić upozorava na motive prijevare, poniženja i smrti. Među njima se najviše ističe poniženje koje suca prati čitav život.

„Motiv poniženja javlja se, uostalom, kao dominantan i u dvije sučeve priče koje su osobito važne po svojoj poziciji, jer završavaju njegovo pripovijedanje, a prethodno neuspjelom skoku na brodić ‘Paloma‘ (...) A time se vraćamo na pitanje što smo ga postavili na kraju prethodnoga odjeljka, na pitanje, naime, koji je od tri motiva najvažniji. Čini se da je sad vidljivo kako je to motiv poniženja. U jednu ruku, njime sučevo pripovijedanje završava, i to vrlo izrazito i slikovito. U drugu ruku, na njega se ostala dva motiva mogu svesti: kad je prevaren, i kad nešto ne razumije, čovjek je također ponižen; kad mora umrijeti ili nekoga ubiti, u tome se također krije poniženje“ (Pavličić, 2014: 163-165).

Međutim, jedan motiv koji je usko povezan s motivima prijevare i poniženja jest ljubomora. Nakon prijevare uglavnom uslijedi poniženje, ali i ljubomora. Ona se javlja u trenutku sumnje kada osoba „dovodi u pitanje točnost i opravdanost uvjerenja tako da dolazi do kolebanja i promjena u stupnju uvjerenja“ (Petz, 1992: 439).

4. *Staklenko*

Živko Jeličić autor je suvremenog hrvatskog romana *Staklenko* (1964) u kojem se sjedinjuju dva svijeta. Autor Petar Šegedin navodi kako je

„izmjena analize svog vlastitog subjekta, intimnog dijaloga čovjek-žena, s objektivnim prikazivanjem svijeta van nas, autentična. U prvom slučaju to je autorov svijet, pretežno svijet introspekcije, a u drugom slučaju svijet što ga je život tijekom duge povijesti stvorio. I u jednom i u drugom svijetu Jeličić je kod kuće. Ova pripovijest čita se na dušak i nezaboravne su scene date i u jednom i u drugom žanru. Jeličić je sjedinio ta dva svijeta (...) jedan je onaj pučki, čakavsko splitski već učinjen zreo s kojim ne treba ništa drugo nego imati istu dušu, a drugi – intelektualistički – pa i kao takav proizašao iz onog prvog. Oba ta svijeta našla su se u jednom čovjeku...“ (Šegedin, 1968: 1)

Djelo je, poput *Zajedničke kupke*, do danas ostalo zanemareno. Pavletić navodi kako je Jeličić u svojim djelima često spajao fikciju i faksiju. Njegov roman *Staklenko* je hermetično djelo, ali Pavletić upozorava kako se Jeličić uspio dovinuti do vrhunskih proznih ostvarenja koja malo duguju književnosti, a mnogo govore i svjedoče o čovjeku i njegovu ponašanju u svakodnevnom životu. Živko Jeličić piše o monotonim situacijama jedinstvenim prepoznatljivim rukopisom. Njegovi romani se ne mogu povezati jednim i jedinstvenim stilsko-narativnim sindromom (Pavletić, 1980: 22-23)

Jeličić, poput Marinkovića, u svoje djelo uvodi unutarnje oko koje poput kamere kadrira (onirično): „U taj čas izvuklo se iz njega čudnovato imaginarno oko, koje mu je kao u ogledalu otkrivalo svaki njegov pokret: prvo je vidio sebe sagnuta, zagledana u tračnice sa zgužvanim omotom na prsima. Uokolo prazan prostor“ (Jeličić, 1968: 2)

Staklenko je moderan, psihološko-dramski roman u kojemu se javlja intertekstualnost, intermedijalnost i diskurzni ludizam. Također, vidljive su karakteristike Jeličićeva stila: oniričnost, asocijativnost i lirizam. Djelo se sastoji od šest poglavlja i tri intermezza, a posljednji intermezzo je u funkciji epiloga. Ime glavnog lika se ne spominje, ali može se zaključiti da je glavni lik Staklenko jer se osjeća providnim poput stakla. On se nalazi u središtu romana, a mjesto radnje odvija se na jednom mediteranskom otoku. Matvejević u svom *Mediterskom brevijaru* govori o otocima kao mjestima „sabranosti i smirenja, kajanja i ispaštanja, zatočeništva i izгона“ (Matvejević, 2006: 18-19). Glavni lik i slikarica Vesna odlaze na otok kako bi se odmorili i zaboravili na trenutnu krizu kroz koju prolaze zbog Staklenkove ljubomore i Vesnine prevare.

„U kulminaciji bračnih svađa odlaze iz Zagreba u otprije poznato otočko mjesto (pretpostavljamo, na Braču), gdje borave u drugoj polovici kolovoza 1948. Ona tamo pokušava slikati, on pokušava pisati, oboje pokušavaju zaboraviti. U tome im pomažu otočani koji svojim realistički ironičnim nekompliranim stavom te nebrojenim dosjetkama i životnim detaljima protkanom jedinstvenom mudrošću odvlače pozornost pisca od žene i od duševne patnje“ (Pavletić, 1980: 30).

Nemec navodi kako su Jeličićevi likovi jedinstvena lica koja pričaju o svojoj unutrašnjosti. Osobe kod Jeličića nisu svedene na stvari. On inzistira na tzv. oslobođenim licima. To su likovi koji se takoreći samokreiraju razgranatim pričanjem o sebi. Oni su dinamični, osjenčani sa svih strana, obilježeni hrpom oprečnih i promjenjivih svojstava. Jeličićevi romani sadržavaju mnoštvo likova: „neki se pojave na trenutak (često sasvim nemotivirano), izgovore nekoliko riječi i nestanu iz pripovjedačkog obzora, a u neke se, Šegedinovim riječima, preseljuje autorovo sitnozorno i izvučeno magično oko koje nastoji gledati njihovom psihologijom“ (Nemec, 2003: 199).

5. Karakterizacija likova

Autorica Maša Grdešić navodi u *Uvodu u naratologiju* kako nam likovi nude mogućnost identifikacije, ali i odbijanja da se poistovjetimo s njima. Oni izazivaju u nama različite osjećaje poput simpatije i antipatije, ljubav i mržnje, zabave i dosade, a u nekim slučajevima i zaljubljenost. Često ne vodeći računa o tekstualnosti, izdvajamo likove iz cjeline u koju su uklopljeni i tretiramo ih kao samostalne pojave, a povremeno i kao ljudska bića. Uspoređujemo ljude koje poznajemo u svojoj svakodnevici s književnim likovima, a u likovima pak prepoznajemo ljude koji nas okružuju (Grdešić, 2015: 61). Dakle, čitatelj se često poistovjećuje s književnim likovima i zamišlja ih kao živa ljudska bića. U daljnjem tekstu će se predstaviti karakteristike književnih likova romana *Zajednička kupka* i *Staklenko*.

5.1. Književni lik suca

Književni lik suca je kompleksan lik s većim brojem osobina. Sudac se na početku djela predstavlja kao temperamentan dalmatinski čovjek: „Neka dođe meni doma kad razbijam tanjure i bacam zagorjelu hranu kroz prozor, pak će vidjeti tko je mizerija! Neću skandal na javnim mjestima, ali u svojoj kući ja sam bog i batina!“ (Marinković, 2008: 10-11) U svojim poučnim pričama se kasnije predstavlja i kao ponosan lik: „Samo, nisam ja takav vrag crni, kako bi se iz priloženoga zaključiti moglo (ovo ti je stil naših spisa), nego na sudskim hodnicima, kad prolaziš, možeš čuti svašta ‘Ova mizerija’, a ja, kakav sam, odmah... to o meni. Dobro, dobro, doći ćeš ti meni, a ja pamtim face, ne boj se. Guraš nos u moj privatni život bez ‘mizerije’, pitam ja tebe, visokomoralni listu od smokve?“ (ibid: 10) U prethodnom citatu se javlja karakterističan dalmatinski „dišpet“ u sucu. Također, sudac se često ponašao ekscentrično: „ – Ne! Sam ću! – odlučno odbija sudac. – Kao ekscentrični stranac što se u zoru kupa u odijelu! – i ustane pozdravljajući okrenutim dlanom na sljepoočici, odrješito, kao engleski vojnik (...) Prošao je ipak, prkosno, prometnijom stranom obale. Prolaznici su se okretali s čuđenjem za ‘mokrim čovjekom’, delikatniji su se uhvatili za nos, a on je koračao gordo, uzdignute glave, kao pobjednik“ (ibid: 155-156). Iz priloženoga se može zaključiti kako je sudac bio osebujan lik. Tu je činjenicu na kraju djela pripovjedaču naglasio i Jakobson: „Vidiš li kako smo sada, bez njega, neinteresantni? Kao okvir bez slike. Jedan drugome dosađujemo. Otišla slika... i ostali smo prazni“ (ibid: 158).

Nadalje, sudac je dinamičan i iznutra opisan lik jer su prikazane njegove misli i osjećaji: „Ja sam plakao sa Senom za njenim gubitkom, za gubitkom majke onako kako ga je ona osjećala, ako me razumiješ“ (ibid: 133). Sudac je odjednom i zaplakao:

„- Što, ono on... plače? – upitao sam što sam tiše mogao. – Čini se – odgovori Jakobson ravnodušno pripaljujući cigaretu. – Ovo zovu glumci cigaret pauza, je li tako? – misliš da glumi?... – Ne, govori iskreno... Zato su ga vlastite riječi ganule. On sve tako zamišlja kako govori, a kad odlepršaju riječi, odlepršaju i njegovi osjećaji. Onda može sve otpočetak, sasvim drugačije, prema tome koji predznak stavi riječima, dur ili mol... No ima tu valjda i nekih drugih razloga... Ali evo ga, vidi, poletina...“ (ibid: 133-134)

Sudac je bio teatralan, a opet iskren. Nije skrivao svoje emocije. Zadirao je u svoju privatnost i nije se dao omesti prisutnošću potpunog, njemu, neznanca. Zanio se u svojim pričama i ogolio sebe.

5.1.1. Izravna karakterizacija

Izravna karakterizacija lika predstavlja njegov vanjski opis. Na početku djela se nalazi opis prirode i hrane, a zatim autor prelazi na opis Jakobsona koji je bio dostojanstven i visok. On i pripovjedač u šetnji ugledaju suca, ali njegov opis vanjskog izgleda izostaje. Međutim, sam sudac opisuje svoj vanjski izgled, tj. odijelo kojim se ponosi: A ovo je na meni odijelo, moglo bi se reći novo, engleska vuna, još od prije rata, dvanaest funti, još u ono vrijeme. Opipaj ga, ovdje se ne vidi, ali prijedi rukom ovako po rukavu, lagano ko mačku, da osjetiš tu dlaku. Ravno iz Londona“ (ibid: 6-7).

5.1.2. Neizravna prezentacija (radnja, govor, okolina)

Neizravna prezentacija se odnosi na radnju koja može biti rutinska i nerutinska. Primjer nerutinske radnje javlja se u trenutku kada lik u djelu izvršava samo jednom određen čin i zbog toga ta radnja ima odlučujuću ulogu u određenom tekstu. Takav je događaj skok lika suca na brod Palomu (golubica). Čin skoka predstavlja katarzu. Sudac mora upasti u prljavo more (društvo) da bi došao do Palome (čistoće):

„I eto, baš u taj ‘predviđeni‘ čas začulo se tamo iza nas kako je nešto pljusnulo u more i gotovo u isto vrijeme jedan tupi, ‘drveni‘ udarac - ‘bup!’ kao da je brodić udario u obalu... Sudac je bio potpuno pri svijesti. Čak se, činilo mi se, s nekim podsmijehom prepuštao Jakobsonovoj samaritanskoj snazi; ispuštao je na Jakobsonovim leđima neke čudne glasove, kao da se u sebi guši od suzdržana smijeha (...) Sjedio je, podbočivši se samosvjesno, kao neki šampion... Cijedila se s njega masna i smrdljiva voda“ (ibid: 154).

S druge strane, rutinska radnja su sučeve priče koje je ispričao Jakobsonu i pripovjedaču. To su činovi koji se ponavljaju, otkrivaju navike i opsesiju lika. Sudac je kroz priče objašnjavao muke svog života. On je odabrao taj život i živio ga je kako on sam najbolje zna:

„- Da ti može podastrijeti svoje rane kao jamstvo da on nije baš nitko i ništa. Svoju zbirku patnja, svojih ili tuđih (vidio si kako on to skuplja), ne otvara cijelu odjedanput, već dio po dio, kao tajne pretince svoje velike, tajanstvene duše. Eto ti, pa daj ti sada slaži... Zna on da ja ne bih potrošio ni jedan časak svojega života za to... Da objašnjavam muke života, muke ti... - Ti, dakle, misliš da je podosta tih rana zadavao sebi u samom pripovijedanju (...) On voli zamišljati ono ‘kad bi’, razumiješ“ (ibid: 160).

Također, sudac kroz svoje priče otkriva svoju narav i karakter. Iako je pokušao sakriti svoje duboke osjećaje i skrenuti pozornost na same priče, Jakobson dobro poznaje svog sugovornika: „ Ne smij se, Jakobsone, nije posrijedi ljubomorni suprug, vruga, to je mnogo gore. Što bi ti učinio, tu, u mojoj koži, za to je potrebno talenta?“ (ibid: 46). Sudac se u jednom trenutku toliko uzrujao da je čak i zaplakao. Vjeruje li on svojoj Seni ili možda ipak sumnja u njezinu vjernost? Smetaju li mu priče koje kruže otokom ili smatra da je njegova Sena bezgrješna? Je li sudac naivan ili shvaća što se događa, ali negira sve kako bi mu bilo lakše? Na ova pitanja i ostala razmatranja o motivu ljubomore u liku suca, bit će riječi u idućem poglavlju.

Osim radnje, neizravna prezentacija predstavlja govor lika. Sudac je bio teatralan (suze, smijeh) i često nije dovršavao svoje rečenice: „A gledaj ovaj slučaj. Istinski, nije pedagogija, premda u životu sve je... a šta da ti govorim... Sudac šetka ispred nas kao estradni konferansijer“ (ibid: 23). Možda je prekidanjem rečenice pokušavao probuditi maštu u svojim sugovornicima, ili samo nije htio u potpunosti ogoliti svoju unutrašnjost (razmišljanja): „- Radije bi ti bio onaj ljubavnik – zadirkuje ga Jakobson. – Znam te, ptico, makar i mrtav ljubavnik. – Sad bi ti mene uzeo... – smiješka se sudac, polaskan“ (ibid: 33). Njegova teatralnost je vidljiva u idućem citatu: „Sjedim cijeli dan što u sudu, što kod kuće i slušam, slušam i tamo i ovamo. Željnan sam riječi progovoriti, a kad govorim, moram stajati, hodati, mahati rukama i nogama. I... što sam ono htio reći?“ (ibid: 43)

Okolina u ovom djelu utječe na lika. Pod okolinom se misli na fizičko okruženje nekog lika (npr. obala, ulica), kao i njegovo ljudsko okruženje (npr. obitelj). Često je veza okoline i lika kauzalna. U Marinkovićevim se djelima likovi uglavnom nalaze u vanjskim prostorima (npr. ulica, krčma). Sudac u *Zajedničkoj kupki* provodi noć na jednoj klupi uz obalu. Na početku djela mokri i gleda u čarobno more: „Okrenuo se sudac prema moru i stao mokriti, svečano, u svijetlom luku koji je u noćnoj tišini mило pljusкао prskajući srebrne kapljice po morskoj površini kao sjetni vodoskok“ (ibid: 30). Potrebno je naglasiti da sam čin mokrenja predstavlja karnevalizaciju koja se može pronaći i u drugim Marinkovićevim

djelima (npr. *Kiklop*). Zatim se sudac pred sam kraj djela stapa s tom magičnom okolinom i u zoru poprima oblik nadnaravnog bića: „Sunce se doista pomaljalo na istoku. Rađao se dan, činilo se, tmurno i nevoljko, bez prave, radosne svjetlosti. I sudac mi se u tom svitanju učinio posve nestvarnim, kao da je odjednom izronio iz nekog sna, dvodimenzionalan i nedodirljiv kao fantom na slici kinematografa“ (ibid: 148). Na primjeru idućeg citata lik se može povezati s Marinkovićevim likom iz *Kiklopa* koji je također bio predodređen za „četveronožni život“: „– Možda je taj osjećaj uvod u moje kasnije puzanje? Kao kad me pohodio pauk... Stani, bogati, čak na isto rame! Navještenje moga četveronožnog života! Je li to samo moja sudbina, ovakvoga kakav sam, ili je život na četiri noge lakše odabrati? Udobnije, oslobađa te svih velikih briga? Simuliraš kao da tražiš nešto na zemlji“ (ibid: 149).

5.1.3. Karakterizacija analogijom (imena, krajolik, odnosi između likova)

Sučevo se ime u djelu ne saznaje, ali nosi nadimak „Ementaler“. Sam se često poistovjećuje sa životinjama, a kolege mu dodjeljuju nadimak ementaler (sir s rupicama): „I, ne boj se, izbušio sam sebi i propao u rupe kao... Otada me u sudu i zovu ‘Ementaler‘. To mi je on, predsjednik, prišio, a onaj mali, gnjida, pripravnik na vratima naslikao mi žutim bojama komad sira s rupama preko moga imena. Vjerno je naslikao, umjetnički“ (ibid: 76). Na temelju semantičke veze, suca se može usporediti s mišem koji sam sebi kopa rupu. Sudac se često u djelu prisjeća trenutaka u kojima je bio ponižen, pa na kraju zaključuje: „– Janje! – lane Jakobson. – Izvana. A unutra... vuk ranjeni. I sam se uplašim kad rane zabole. S nožem u srce... što hoćete? Evo me! – odjednom ispruži ruke, prekrizene, pod nos Jakobsonu; nudi ih da se okuju. – U lance! Vodi me!“ (ibid: 149). Sudac je umoran od života i glume jer svakog dana odlazi na posao i ispunjava sve obveze koje na sudu traže od njega, ali to nije ono što on želi od života. Njegov otac je umjesto njega odabrao već u djetinjstvu posao kojim će se on baviti kad odraste: „Ja nemam ništa od oca mešetara... On je htio da ja budem sudac. Ja sam htio studirati književnost. ‘A to, da učiš djecu pjesmarice. Kraljević Marko i vila Ravijojla. Musa Kesedžija.’ Volio bi više da mu je jedinac postao advokat, ali dobro je i sudac. Ostavio me na ovome svijetu kao sudskog pripravnika“ (Marinković, 2008: 50). Sudac se smatra krivim jer osjeća da ne pripada takvom svijetu. Želi otpuzati iz tog svijeta i otići u prirodu u kojoj će živjeti poput životinje.

Analogan krajolik predstavlja vezu između književnog lika i pejzaža. Na početku djela se daje opis otoka na kojem sudac stanuje i ono bitno utječe na njega kao lika:

„More je u luci masno i gusto kao voda iz sudopera. Iz obale kuljaju oblaci muteži iz gradske kanalizacije s ponekim krutim primjerkom što se, osjetivši slobodu prostranstva, olakšano izvine na površinu nakon svojih dugih i mračnih putovanja. U toj čorbastoj kloaki pokorno kunjaju svezane bijele brodice kao zarobljeni labudovi. Mirno je i tamno u ovom dijelu luke, tek nas udaljena svjetla grada i blistanja krupnih ljetnih zvijezda čine vidljivima“ (ibid: 6).

Kloaka u koju sudac u zoru uskače je opisana na samom početku djela. Sudac je poput ružnog pačeta koje želi uskočiti u tu kloaku i raširiti svoja krila te postati labud, ali labud koji nije zarobljen u jezeru. On se želi poistovjetiti s bijelim brodicama koje predstavljaju čistoću. One plove među zagađenim morem i kanalizacijom, ali i dalje su bijele (nevine) i dostojanstvene. Poput njih, sudac se želi uzdignuti iznad svog društva i smatra da će to postići svojim skokom na jednu od tih brodice. Ipak, on zna da neće uspjeti skočiti na brodicu. Svjestan je da prvo treba zaroniti u prljavo more (društvo).

Analogija između likova predstavlja razlike u njihovu ponašanju. Sudac i Jakobson su čiste suprotnosti. Jakobson je opisan kao pravi dalmatinski čovjek: „... ispuhne ispod opuštene brka gore, na svojoj gotovo dvometarskoj visini Jakobson, ozbiljno i suho, što je bila osobina njegova humora. Zvali smo ga Jakobson ne samo zato što je bio sin Jakova, već više zbog njegove dostojanstvene i vitke nordijske visine i neke mirne strpljivosti u ophođenju s ljudima i prijazna nehaja“ (ibid: 6) Jakobson je bio veseo čovjek koji nije mogao razumjeti sučeve muke, ali ga je volio slušati: „Svoju zbirku patnja, svojih ili tuđih (vidio si kako on to skuplja), ne otvara cijelu odjedanput, već dio po dio, kao tajne pretince svoje velike, tajanstvene duše. Eto ti, pa daj ti sada slaži... Zna on da ja ne bih potrošio ni jedan časak svojega života za to... Da objašnjavam muke života, muke ti“ (ibid: 160). Jakobson je kao književan lik sličan svom tvorcu, autoru Marinkoviću. S druge strane, sudac je umjetnik neostvarenih snova. Nije želio biti sudac, ali morao je ugoditi ocu. Ona voli čitati razna djela i često ih u svojim pričama spominje (npr. *Smrt Smail-age Čengića*, *Judita*, *Prosjak Luka*, *Biblija*). On je ideje za svoje priče crpio iz pejzaža (mediteranski otok), a volio je i u svoje priče dodati malo svog „književnog dara“: „– Jugo, noć, tmasti oblaci, dobro – primirio se sudac sa zadovoljstvom. – Kao da ti ‘Snjeguljica’ nije okrutnija? No dobro, noć, tmasti oblaci, kad baš hoćeš, a ti si rogonja. Vraćaš se noću kući, tužan i čemeran. Ima takvih primjera u literaturi, a ovaj je moj, originalan. Dopustite mi, gospodo, malo književnog dara“ (ibid: 31).

Sudac je lik kojeg čitav život prati osjećaj sramote koji je usko povezan s likom Sene. Motiv poniženja se kod njega javlja već u djetinjstvu kada upoznaje Senu. Njezina majka ga je nagovorila da uhvati kokota Rolanda pred Senom. Nažalost, sudac se tim događajem nije proslavio i od tog dana njega Sena upoznaje kao ponižena čovjeka:

„I danas me stid kad se toga sjetim... Svakome je pričala, ‘posrao ga kokot’ – o meni su govorila čak i mala djeca. I eto, tako, posran, gojio sam ljubav prema Seni... Zaklala je Meza jednu kokoš, a njega je izliječila. Živio je još dugo iza toga na moju sramotu (...) Ona mene mrzi i dan-danas... – Ali te je zavoljela Sena. – Osjetio sam podrugljivost u Jacobsonovu glasu, što sudac, na sreću, nije opazio (ibid: 54).

Sudac je primjer čovjeka kojeg je jedan događaj obilježio za čitav život. O tom neuspjelom pothvatu se pročulo i kasnije su svi znali za tu priču. Senina sestra Meza ga nikada nije prihvatila, a moguće je da je svoj stav i mišljenje o sucu prenijela i na sestru Senu. Taj trenutak je bitno utjecao na sučev i Senin budući odnos u kojem Sena nije imala poštivanja prema svom mužu. Na kraju se postavlja pitanje voli li Sena doista suca ili je završila s njim samo zato što je bio uz nju nakon majčine smrti.

Sudac je osim ponižene osobe i naivan čovjek koji zaslijepljen ljubavlju ne vidi „crvene zastave“ u svom odnosu sa Senom. Nekoliko puta se u djelu postavlja pitanje o Seninu mogućem ljubavniku Kvadriću. Međutim, sudac svjesno zanemaruje te očite znakove prevare. On čitavo vrijeme pokušava ugaziti nemir u sebi i ne dozvoljava svojim osjećajima da ga ponesu: „Ostao sam sam ispod stola, onako četveronoške, kao napušteno magare na pustom grebenu. Spustio sam glavu među prednje noge i zarevao, rekli su mi poslije, zarevao nostalgично za nekim tamo kopnom zelenim... Sudac je ostao bez daha... Sklopio ruke među koljenima, pognuo glavu i stao se njihati naprijed natrag, kao da uspavljuje u sebi neku ljutu bol“ (ibid: 143). Sudac je „zarevao nostalgично“ poput magarca, dalmatinske životinje. Njegova usporedba s magarcem je simbolična jer magarac predstavlja domaću životinju koja se koristi za vuču tereta. Matvejević u brevijaru zapisuje kako magarac tuguje: „Kad se spotakne ili posrne, ako se dogodi nezgoda njemu i nekome tko mu je blizak, ovlažu mu se oči postanu sjajnije. Tko zna kako se žalosti i na koji način tuguje. Očito, ne plače. Odaje više umor nego nemoć, prije bol negoli patnju“ (Matvejević, 2006: 193) Sudac je nosio bolan vlastiti „teret života“ koji je bio suviše težak za njega da se uspije održati na nogama. Zato pred kraj djela i priča o svom padu na koljena i zaključuje da je takav život manje bolan.

Književni lik pripovjedača se poistovjećuje s likom suca jer se osjeti prevarenim poput miša koji kopa sebi rupu, a prevario ga je mudri Jakobson koji ga je neizravno nagovorio na

skok: „Osjećao sam se prevarenim, kao gavran bez onog ‘Ementalera‘ u kljunu. Izmamio mi ga je osmijehom Jakobson i odnio gore u svoj san jedne dobre i bezbrižne klade (ibid: 163). Nadalje, pripovjedač opisuje Jakobsona i tako predstavlja razliku između sebe i suca s jedne strane, te Jakobsona s druge: „Zavidao sam Jakobsonu na onom tijelu koje se čuvalo neudobnosti; koje se kretalo u svijetu s jednostavnom mudrošću... berući ugodnosti a odbacujući ‘zbrke‘ kao neuspjele i nezrele plodove... I onaj skok... jednim korakom (...) i smijao sam se izlazeći na obalu, ne zbog neuspjeha, već zbog zajedničke smradne kupke lica“ (ibid: 164). Pripovjedač je poput suca volio književnost. On je na kraju i završio poput suca u „kužnoj kupelji“, a Jakobson je mirno otišao i zatvorio za sobom vrata:

„Jakobsone, ti si me uvalio u njegovu muku , u njegovu kloaku i što sada hoćeš? Da spavam? Da zatvorim prozore i vrata, pogasim sva svjetla, zaklopim oči, naslonim uho na dlanove sna, a na drugo uho navučem šumorenje nekog čistog mora i sanjam da se ljuljam na bijelu oblaku iznad našeg malog prljavog života? Da sanjam... što? Očišćenje? Bđenje je sada moje jedino kupanje, moje otkupljenje (...) Ti si mi sada, Jakobsone, zagonetniji od njega“ (ibid: 164-165).

Pad u kloaku predstavlja metaforu života i društva. Također, sučeve priče su metafore njegova života, njegove težnje (npr. sin): „Pusti me da u dvoranu smrti u gradu Jeffersonu da njegovim očima promatram kako njegov toliko željeni, nerođeni sin u posljednjem času spašava život svome ocu kojeg on, sudac strogi i pravedni, ne smatra nevinim, već ga njegov dušmanin, pravna cjepidlaka, predsjednik proglašava nevinim (ibid: 165). Pripovjedač na kraju postavlja razna pitanja potaknut sučevim pričama. Spominje i život nakon ovozemaljskog života. Muče ga pitanja o životu kao i svakog drugog čovjeka. Zanima ga što je s one strane i hoće li sresti one kojih više nema u ovom životu. Spominje smokvu koja se u djelu nekoliko puta javlja kao mediteranski simbol, a povezana je s „Biblijom“:

„No nitko još nije virnuo, zar ne, što je s ‘one druge strane‘? Možda je tamo neka prava sreća u kojoj žive svi naši pokojnici? Možda i Kvadrante sjedi tamo među lišćem velikih smokava i smireno gleda u prostranstvo neba? I ne vidi te više, zaboravio te. I nije ga briga. Nisi li tako pronašao svoju malu, privremenu sreću, ili makar moguće smirenje, dok ne stigneš i ti među lišće te velike smokve i duša ti odahne pred prostranstvom neba?“ (ibid: 166-167)

5.2. Književni lik Staklenka

Književni lik Staklenka je kompleksan lik s većim brojem osobina. Staklenko je na početku djela predstavljen kao otuđen i zamišljen lik koji ni u čemu ne pronalazi svrhu:

„zaokupljao se mislima; zar njega ovako isto ne griskaju živi ljudi, svakodnevnim doživljajima, a on nepomičan, raskvašen, pluta nošen strujom k sigurnom plićaku? Ali, naglo, misli su počinjale gubiti živost, onaj početni zanos, tapkale su mucavo na mjestu, nastojeći se, nalik na smrznuta čovjeka, time stopili i vratiti krv u ukočene kapilare. Sve je bilo uzaludno: misli su nestajale same, tonule lagano, a bespovratno (...) Ostao je izgubljen“ (Jeličić, 1968: 8).

Također, Staklenko je zavistan lik koji svoje osjećaje ne može kontrolirati: „Prožimala me u tom času zavist, što ona može biti nečim tako zaokupljena, a ja evo, ne mogu. Čudna se zbrka rađala u meni: sve je u meni htjelo prekinuti s igrom, te da se ruka stvarno zgrči od bola, da jeknem iz dna svoje ranjave nutrine (...) Zucnula je za tren i ona stara misao : pa zar misliš, da ona sve to ne primjećuje?“ (ibid: 68) Za sebe kaže kako je on kukavica: „Imam samo jednu misao (spustio je usnu poput noćnog leptira na njenu ušku), samo jednu misao, koja me svega nosi. Ti mene još ne poznaš. Ti ne znaš, kakve mutne vode teku u meni i što sve one nanesu sa sobom. Bojiš se priznaj, da se bojiš moga mraka. Ja ću ti možda i povjeriti moju misao, jer sam u mraku, da je svjetlo, ne bi imao hrabrosti. Ti mene znaš: kukavica sam“ (ibid: 75) Predstavlja se i kao egoist koji, primjerice, zapisuje koliko njegova žena kupuje i troši na hranu: „Dok sam jedne večeri zbrajao zabilješke mjeseca, osjećao sam njen pogled na sebi (...) Ispremiješalo mi se zbrajanje i morao sam sve početi iznova. Ili, učinio sam joj scenu zbog kolača: htio sam je išćuškati zbog tri kolača, molim, a s tim novcima je trebalo sutradan kupiti za Miricu mlijeko“ (ibid: 61).

Nadalje, Staklenko je dinamičan i iznutra opisan lik jer su prikazane njegove misli i osjećaji. Roman započinje citatom „iz dnevnika Staklenka“: „Licencijat Staklenka genijalnog Cervantesa ima neke duboke srodnosti sa mnom: i mene i njega spopada ista misao, da smo stakleni. Ali ima i razlike između nas, ima bogami: ta se divna luda boji, da se ne razbije pri svakom koraku, a mene opsjeda misao, da sam providan kao staklo, da se kroz mene, koji sam sav od stakla, od glave do pete, sve vidi, sve, sve... A to nije lijepo“ (ibid: 7). Jeličićev Staklenko se osjeća ogoljeno poput stakla među ljudima. On je lik koji previše analizira svaki svoj pokret, a sve zbog straha od osude. U nekim trenucima zamišlja moguće scenarije koji se događaju samo u njegovoj mašti: „Osjetio se mrtav umora, a opet bez misli i nekako divno slobodan. Tada se javio prvo sićušan, mišje mjere nemir: a znaju li svi ovi iza njegovih leđa,

što on nosi pod papirom? Znaju, bratac, znaju! (...) On se napreže, da s uha iščupa grudnjak, ali mu, evo zlobnici, kombinezon navlače na glavu. Mrak mu pada na oči, jedva nazire svjetlo“ (ibid: 24-25) Često se boji svojih misli koje se rađaju u mraku iza zatvorenih očiju: „Jutros, ležeći na valu, nije mogao držati otvorene oči: sunce je ispijalo zjenice i on ih je morao pokriti kopcima; čvrsto, a tada se javi mrak, a u mraku se on ne može odmoriti, jer odmah nagrnu misli, mile uz grudi, oko grla, i mira nema, već naprotiv nemir raste i goni ga, da otvori oči. Imati otvorene oči i odmarati se, nešto je sasvim drugo (ibid: 125). Nekada ne zna što je san i plod njegove mašte, a što stvarnost: „Stajao je oborene glave, zagledan u svijetle tračnice. Da li su ga najurili iz kola sa svim kombinezonima i gaćicama? Nije nikako mogao dokučiti, da li je zaista doživio u tramvaju onu ludu vožnju, da li mu je zaista onaj suhi starčić šaptao u uho“ (ibid: 25). Književni lik Staklenka se, poput većine suvremenih ljudi, opterećuje time što tko misli o njemu:

„On je živ čovjek, on nije onaj kartonski maneken s najlonskom rubeninom, što mu gura voštanu nogu do pod samu bradu. Ako krene k vratima, prodavačica će vikati za njim. Svi će se ovi u radnji okrenuti i zapitat će s odvratnim zanimanjem, što on nosi u papirnatom paketu. Spustio je glavu i pročitao ispreturna slova natpisa na omotnom papiru, pisalo je: POVJERITE SE NAMA... POVJERITE SE NAMA“ (ibid: 19).

Opterećen je ljudima i zanima ga kako oni funkcioniraju. Želi prodrijeti u njihovu dubinu i stalno analizira njihove postupke: „igrale su smiješne misli kao vinske bubice oko njegova čela pritisnuta na ogradi leđa. Da li ljudi uvijek šute, kad iz mraka merkaju tuđi život? Eto, sjeća se, kad je on noću stajao pred osvijetljenim prozorom i gledao u tuđi život, uvijek je šutio. A kada je i najdublje volio, šutio je, sjeća se, i gledao nju vrebajući na nešto. Ni danas ne zna na što“ (ibid: 199).

5.2.1. Izravna karakterizacija

Izravna karakterizacija lika predstavlja njegov vanjski opis. U romanu se ne javlja detaljan Staklenkov opis, ali u jednom trenutku imaginarno oko ga kadrira: „Trbuh mu iskočio, kratke debele noge stale u raskorak. Krupan, krušolik nos zaplovio nad usne, a pognuta šija kao da podrhtava“ (ibid: 26) Često se Staklenko ogledava u odrazu mora ili ogledala i vidi samo svoje mane:

„Evo jučer, dok je sjedio na onom uskom cementnom zidu, nasuprot drvenim kabinama kupališta, naletio je pogledom, dolje u vodi, na svoje gojne prsi, osute maljama crnih dlaka. Uznemirio se (sasvim opravdano). Koljenom je pritisnuo sisu, snažno, ulovljen, a druga, rugajući mu se valjda, objesila se, zanjihana, mlohava. Puzeći po njoj, njišući se nezadovoljno

skupa s njom, njegov je pogled kliznuo i na široko bedro. Primijetio je njegovu raskvašenost. na vrelom zidu splaslo je meso poput klobučaste meduze bačene na suho“ (ibid: 7-8).

Njegov je vanjski izgled realistično opisan u djelu. Autor se služi hiperrealizmom kako bi opisao trenutni kadar: „ (...) stao mu je dah, a na nekoj imaginarnoj, tankoj, ali vraški čvrstoj spirali izdužilo se čudnovato, nestvarno oko i počelo pozorno ispitivati svaku crtu na njegovu licu, svaki drhtaj njegove debele donje usnice, suhe i naborane pravilnim i dubokim urezima. I nije ostajalo samo na tome: ovo neulovljivo oko javljalo je trenutno njemu samom sve, što je zapazilo“ (ibid: 10).

5.2.2. Neizravna prezentacija (radnja, govor, okolina)

Neizravna prezentacija se odnosi na rutinsku i nerutinsku radnju, a primjer rutinske radnje javlja se u djelu u trenucima kada se određeni činovi ponavljaju. To su ponovni dolasci novinara Staklenka i slikarice Vesne na otok kod šjore Marije:

„Hranili su se u hotelu, a sobu su našli, kao i uvijek kod šjore Marije. On se iz Zagreba raspitao kartom, da li je ‘njihova’ sobica slobodna i molio je Bepa Dokića, da mu hitno javi. I on i ona (po njegovu mišljenju) polagali su velike nade u to, da sve bude isto kao i minulih ljeta. Možda će ljepilo navika, uspomena, šetnji, zvjezdanih noći na solaru šjore Marije nekako slijepiti polomljena koloturja u njihovim odnosima“ (ibid: 28).

Također, rutinska radnja otkriva navike i opsesije likova pa tako čitatelj saznaje nešto više o Staklenkovojoj ljubomori i njegovoj opsesiji Vesnom: „Jadan sam ti ja sa svojom lukavošću! Pogodio sam, daj reci, reci: sanjala si. U snu si htjela biti njegova i... kad te obujmio rukama, bila si budna, utučena. Bar toliko je istina? – Bolestan si, ponavljam. – Odgovori, sanjala si, šutiš? Muk“ (ibid: 76). Nekoliko puta se u djelu spominje i Staklenkovo puzanje. Motiv puzanja se javlja i u *Zajedničkoj kupki*, a metaforički poistovjećuje likove sa životinjama: „Poljubio ju je rastresen, i za tren ostavio samu začuđenu. te je puzeći obišao širok krug uokolo ispitujući napeto, nema li djece ili kupača u blizini. Učinilo mu se, da ga je i ona primijetila, kako puzi pod granjem i nasmijala se podrugljivo. Vratio se namjerice puzeći da vidi njezin izraz lica, ali zatekao ju je spuštene glave, zamišljenu“ (ibid: 120-121).

Također, neizravna prezentacija predstavlja govor lika. Staklenko je bio teatralan i ironičan:

„Pustio je podulju stanku tišine, i u međuvremenu razmišljao: da li oglasiti dubokim izdisajem ili samo nemirno povući nogu, a zatim spustiti koljeno na madrac. Kolebao se. Izdisaj je nagao prijelaz: djelovao bi izazovno: okrenula bi se zidu, uvrijeđena. Odlučio se, i samo skupio koljeno. Ipak se odvažio na pustolovinu: - Takav je, takav... a šta se može ...

izgovorio je rastreseno, kao da odgovara samo iz pažnje prema njoj, tako nešto da rekne, a u stvari, možda, nije ni čuo, što je pričala (...) A on ponesen uspjehom, zaletio se, upavši ironično s madraca: - Sutra, sutra“ (ibid: 184).

Često nije izgovarao sve ono što mu je bilo u mislima. Paranoično se bojavao otvoriti i pokazati svoju pravu narav. Izražavao se kolokvijalnim jezikom: „Jesi li se uvjerila, da u meni nije sve onako, kako ti misliš. Taj red stvari samo je, kako bih se izrazio, nekakvo predsoblje u meni, tek pri ulazu. Pa zato i ne pijem: strah me, da sve ono, što nije u predsoblju, ne iziđe iz mene (...) A šta si mislila, da mrak u meni ima samo jedno lice“ (ibid: 77).

Okolina u djelu utječe na Staklenka. Otok predstavlja fizičko okruženje i mjesto na koje likovi bježe kako bi zaboravili na krizu kroz koju trenutno prolaze: „I rađao se dan: uletjeli su trkom u more (...) I kada su se vraćali sve je u njima kao i u njihovoj kosi bilo puno pijeska, borovih iglica i morske soli (...) Svud uokolo, uz cestu, podno starih maslina pratio ih je kamen, smiren“ (ibid: 121). Umirujuća mediteranska okolina ih uspijeva povezati i dozvoljava im da uživaju u trenutku: „Stupio je na terasu, zagledan preda se. Ona ga je primila za ruku, a on nije podizao oči“ (ibid: 196). Mediteranski motiv mora kod Matvejevića uistinu potvrđuje činjenicu o moru kao mjestu koje sjedinjuje ljude jer „daje svakome onoliko koliko može ili umije primiti, u prilikama sličnim ili različitim (...) Različita stanja na moru i uz obalu sjedinjuju stanovnike Mediterana više nego vjere u jednoga Boga, jednoga“ (Matvejević, 2006: 17). Međutim, Jeličić u svom djelu ne daje opise pejzaža (otoka) kao što je to činio Marinković u svojoj *Zajedničkoj kupki*. Ipak, mnogo toga zajedničkog se javlja u oba djela. Autori su cinični i humoristični, a njihovi likovi, iako na prvi pogled različiti, imaju dosta sličnosti.

Nadalje, pod okolinom se misli i na ljudsko okruženje (npr. prijatelji, susjedi). Staklenko je crpio ideje za pisanje iz svoje okoline na otoku. Pisao je, kako on kaže, „minijaturnu ljudsku komedije“. Otišli su na otok gdje je Vesna trebala slikati, a Staklenko je sakupljao podatke o ljudima oko sebe. Njihov odlazak na večeru je također bio detaljno opisan. Staklenko je htio sve opisati na svoje papiriće:

„Šjora Palmina je nekako slatka žena, ali suha, nalik na kruh zaboravljen u dnu pretinca. Voli se smiješiti i pokazivati dva svoja zlatna zuba (...) Lukre je već usahla (poseban slučaj) (...) Zorka je raskrupnjala, jedva sam je prepoznao (...) Bepo je bio kao uvijek bučan, ali uglavnom odsutan (...) Opisati naročito govor o jelima, što ga je održao šjor Giacomo nad praznim stolom. Nezaboravan događaj! Mi smo svi bili zeleni u odsjaju loze. Opisati, sve opisati! (Jeličić, 1968: 43)

Staklenkov i Vesnin odlazak je na kraju djela popraćen pozdravima stanovnika otoka. Njih dvoje su se povezali s tim ljudima. Staklenko opisuje „otočke“ ljude: „Nema u njima ništa sakriveno, sve je golo i čisto. Svaka crta karaktera skrutila se u kretnji, u intonaciji glasa. More, more ne dopušta, da se u njima taloži mrak. More i lešinu izbaci na površinu. Terasa i pisati o ljudima, koji su tu, izbačeni na žalo. Ona će vidjeti njegovu sposobnost da zađe u ljude“ (ibid: 30).

5.2.1. Karakterizacija analogijom (imena, krajolik, odnos između likova)

Staklenkovo se pravo ime u djelu ne spominje, ali roman nosi simboličan naslov *Staklenko*. Autor Pavletić u bilješkama o autoru navodi sljedeće: „Staklenko, nazvan tako prema junaku istoimene Cervantesove novele koji drži za sebe da je proziran, saznaje za ženinu nevjeru, pa otada nadalje nastoji saznati o tome što više pojedinosti“ (Pavletić, 1980: 30). Staklenkovo ime simbolično predstavlja njegov subjektivan doživljaj. On se osjeća providnim poput stakla.

Na temelju semantičke veze, Staklenka se može usporediti s mišem, poput suca, koji sam sebi kopa rupu. Staklenko se nekoliko puta u djelu prisjeća trenutaka u kojima su mu drugi pripisivali „mišju mjeru“: „Eto, tko sve mjeri i zapisuje u bilježnicu, a tko je slobodan (...) Tko je sada mišja mjera? (ibid: 80). Čak mu vlastiti šapat govori da je „mišje mjere“: „ja sam se zapleo u nekakav solilokvij računajući, da će usamljeni šapat dati potrebnu sjenu dubine raspoloženjima. Mljeo sam nešto nalik na ovo (...) nitko nema srca da ti rekne u lice: dodijavaš, čuješ li, dodijavaš. Nisi ti baš ni podlac nekih velikih razmjera. Ako tvrdiš, da jesi, a onda jesi, ali vjeruj i u toj feli si mali, mišje mjere“ (ibid: 69) Međutim, kasnije se Staklenko pokušava suprotstaviti svojim mislima i kaže: „E, bratec moj, čudesno, čudesno, a znaš meni pripisuju mjeru, mišju mjeru, a u stvari vidiš, kakve se dubine kriju u meni“ (ibid: 90) Pokazuje mediteranski „bunt“ i „brbljavu iskrenost“: „Traljava je ta moja iskrenost, to otvaranje pred svim i svakim. O, što bih dao, kada mogao okovati sebe u onu mudru ljudsku šutnju (zakovati starinski kovčeg bez ključa (...)) a meni je iz godine u godinu jasnije, da je moja brbljava iskrenost u stvari jedina moja strast. Meni je jasno, da mi moja strast donosi nesreću, da me upropaštava, a ja ne mogu, da joj se suprotstavim“ (ibid: 83-84).

Analogan krajolik predstavlja vezu između književnog lika i pejzaža. U *Staklenku* nema opisa pejzaža, ali se saznaje da vrijeme provodi na jednom mediteranskom otoku. Taj otok utječe na njega kao lika i u nekim trenucima on ni sam ne zna što je san, a što stvarnost:

„Sve što je vidio, nije ga duboko uzбудilo. A kad su nestali za vinogradima, njemu se javio onaj granati bor i slutnja sna. (Iz sjene pod maslinom ljeskalo se vlažno magareće oko, budno.) Podigao se sisajući prst i približio maslini (...) Požalio je za krošnjom bora. Ova maslina je rastresita, nalik na kozju bradicu. Srećom, on je sav u sjeni, a magare je smiješno (...) Da li je on uopće noćas negdje bio? Tko ga je doveo na madrac, on se ne sjeća, da je ulazio u kuću. Čudna (nekako umjetno podgrijana) radost obuzela ga je: ono na grebenu, znači, san je (ibid: 148-154).

Ovdje se javljaju simbolični mediteranski motivi masline i magarca. Matvejević kaže kako magarac „ima, očito, više imena – tovar, odso, pule, sivac... Sva nije zaslužio, neka su pogrdna. Bio je oduvijek koristan uz more i u zagori. Pomagao da se raskrči kamenjar, podigne vinograd, usiječe put, prenese teret, pokrene mlinski kamen. Na Mediteranu se često griješilo, češće nego drugdje, nazivajući njegovim imenom one koji ga nisu dostojni (Matvejević, 2006: 192). Staklenko se uspoređuje s kamenom na otoku. Želi biti nevidljiv poput njega i agave: „Čudno, čim je ostao sam, osjetio se izgubljenim. S njim se dogodilo kao i s kamenom pod maslinama, uz put, u vinogradima: do ovog časa je bio izvan svojih oblika (...) Zavidio je kamenu, boru i agavi, koji odlaze. Da je poći s njima! Zašto je on sve vidljiviji? Zar će on ostati ovdje na obali? Uzalud je sve“ (ibid: 121)

Analogija između likova predstavlja razlike u njihovom ponašanju. Staklenko i Vesna ne mogu živjeti zajedno, ali niti odvojeno. Problem se krije u Staklenkovoju ljubomori. Međutim, on ponekad uživa u trenucima ljubomore, pa se postavlja pitanje je li uistinu ljubomorani kada pomisli na potencijalnog Vesninog ljubavnika. On nekada traži od nje da izmisli priču i da mu sve u detalje ispriča što je radila s ljubavnikom, a sve kako bi on osjetio žar u sebi:

„Trebalo je zgrabiti negdje duboko u nutrini i na imaginarnom kresivu zapaliti kakav takav zanos, krajnje je vrijeme, znao je (...) – Podrugljivo sam ga gledala. Tražio je da ga tako ne gledam. Zgrabio me, a ja sam ga i dalje gledala istim pogledom. Nije izdržao. Rub svilenog pokrivača prebacio mi je preko lica. Ljubio je svilu: usne, sve se ispreplelo u mome smijehu, podrugljivo. – I onda si se probudila – vikao je glasno i sjeo na madrac, zažaren. Ona je zagnjurila glavu u jastuk. – Šta hoćeš od mene, luđake? – Ništa, samo, reci, odmah odmah reci, da li si se probudila“ (ibid: 82).

Oni nemaju zdrav odnos, ali veže ih zajednička strast prema umjetnosti. Vesna voli slikati, a Staklenko pisati. U djelu čitatelj saznaje da je Vesna imala ljubavnika. Ona na

Staklenkov nagovor mora pričati o svojim snovima u kojima zamišlja ljubavnika, koji možda u stvarnosti i ne postoji. Staklenko želi slušati o njezinoj prevari, ali joj poručuje da je ona samo njegova: „Neka te nosi. Ja ipak znam samo jedno: nitko i nikada neće tako duboko zaći u tebe kao ja. Kome su se javila stabla na zidu? Meni i tebi, a nikome drugome. Nikome i nikada se mi nećemo rastvoriti kao jedno drugome. Čuješ li me: drago mi je, da si bila njegova (ibid: 76). Vesna je u Staklenku budila čudne osjećaje. Nekada je volio pred njom glumiti žrtvu. Želio je da se ona brine za njega, pa bi prividno bio tužan:

„nekako veselile su me moje vlastite suze, kad su me večer prije oblile na prozoru (o tome ćemo možda jednom detaljnije), a ona je bila do mene i osjetila ih je, kako joj teku niz prste, položene na moja gola prsa. Može li netko sa sigurnošću tvrditi, da sam ja zaista bio u tragičnom raspoloženju i da sam plakao. Ja ne mogu. Ja sam u tom času bio radostan, neobično radostan. Bio sam oduševljen sobom, a one su tekle potokom. Kako je njeno iznenađenje dubinom moje tuge bilo očitije, tako sam ja skriveno bio radosniji. Primjećujete valjda to čudno zrnce: ona se čudila (do stida se čudila), suze su tekle, a ja nisam istovremeno plakao, ja sam doživljavao samo privid onoga što je ona zapažala i... bio radostan (...) Mene, naprotiv, ova moja gluma nije obuzimala svega, a bogami, ni veći dio mene“ (ibid: 67-68)

Na temelju prethodnog citata se prividno može zaključiti kako je Staklenko bio neiskren i često teatralan u izražavanju svojih emocija. Međutim, Staklenko je bio iskren u svojim emocijama. On se samo bojao čovjekove reakcije. Bojao se osude i napuštanja od strane okoline. Nije htio biti izdvojeni pojedinac kojeg nitko ne razumije i stalno ga osuđuje. Možda je nekada poželio biti poput „kartonske lutke“ iz izloga s početka romana. Nije želio biti opet onaj dječak koji čeka školskog prijatelja Vrgu čitav dan na prozoru, a on se jednostavno ne pojavi: „Sutradan u školi on se mirno ispričao: morao je pomagati ocu u vrtu i nastavio o školskim stvarima, a ja, ja sam, zblenut, gledao u nj i mislio: pa on je tako miran, a ja sam bdio noći, zašto, za koga; ja znam, da on u sebi ništa nema, eto, i grub je u ophođenju. Bio sam tihi potišten, sjećam se, već onda zabrinut za samoga sebe“ (ibid: 85) Staklenko je sve suviše osobno shvaćao. Nekada si je postavlja pitanja o životu te dublje razmišljao i dolazio do određenih zaključaka: „Zar ja ne znam, što ću naći na dnu, kad zaronim u dubinu, a vidite, ja ipak ronim (...) i kada sam iznimno sentimentaln prema samome sebi, znam šapnuti sebi: ne živim, čuješ li, ne živim. To je činjenica. Šta je to sa mnom? Možda nikada nisam ni živio“ (ibid: 66). U Staklenku se doista kriju dubine, kako on sam kaže, iako mu pripisuju „mišju mjeru.

On je samo htio biti blizu ljudi, ali očito nije pronalazio zajednički jezik. Njegova „strast prema ljudima“ se javila već u djetinjstvu kada je osjećao „ludu glad za blizinom ljudi“: „A eto za vrijeme mojih djetinjarija pred ogledalom ja sam dobrohotno opraštao sam

sebi tješeci se: - Dobro, neka se on drži kako hoće, ali ja sam više čovjek: otvorio sam mu svega sebe i s moje strane bilo je više ljudskoga. Više ili manje, ali gorčina se godinama taloži u meni. Ima li nešto u meni što ja nisam izbrbljao – pitao sam se u mraku sobe, ojađen i slomljen.“ (ibid: 84) Staklenko je bio svjestan da čezne za ljudskom blizinom. U isto vrijeme se želio približiti ljudima, ali i pobjeći od njih zbog straha od osude.

Staklenko se u jednom trenutku obraća znancu i pokušava pridobiti njegovu pozornost, a možda i prijateljstvo: „ A, šta kažete? Čudno, čudno. Primjećujem, ako dozvolite, da sada gledate u mene drugim očima, da ste pažljiv: da, ja pažnju čitam u vašim očima, zainteresirani ste mojom pričom, da, da, nije sve krumpirasto, obično u meni. Ostat ću vam dugo u sjećanju, vjerujem. Mi bismo mogli postati dobri prijatelji. Molim, ja sam učinio sve sa svoje strane“ (ibid: 90)

6. Motiv ljubomore u *Zajedničkoj kupki*

Na pragu postmodernističkih poetika 1980. godine se javlja Marinkovićev antiroman *Zajednička kupka*. U djelu sudac priča priče koje se ne odnose na njega, ali ipak otkrivaju njegovu prekrivenu ljubomornu narav. Naspram ljubomore se u romanu javlja i ljubav. Iako bi se ove dvije suprotnosti međusobno trebale isključiti, autor Boris Petz i ostali suradnici navode u *Psihologijskom rječniku* da „ljubav i mržnja predstavljaju suprotne pojmove, ali u ljubavi postoje katkada oba ova afekta zajedno“. Često ljubav preraste u ljubomoru kada čovjek počne „sumnjati u postojanje neke treće osobe“ (Petz, 1992: 225).

Sudac u nekoliko svojih priča uvodi likove ljubavnika (treće osobe) koji uvijek moraju stradati. On je ljut jer zakon štiti ljubavnike:

„A ja ti kažem, taj majmun skače iz kreveta u krevet, i nikom ništa. Razorena obitelj, djeca bez majke, mužu rogovi do neba, briga njega. Uzeo svojih pet minuta i zbogom diko. I ne osvrće se (...) U onoj, u onoj stvari bih ga ja... ali nema, nema zakonske... naprosto, nedohvatljiv, zakonom zaštićeni bivol. Rastava braka... Pa da, to mu je još i kao neko odlikovanje, diploma. Moćno grlo. Ide on dalje u svoje podvige, a njih dvoje ostaju u loncu da se kuhaju i tuckaju kao dva krumpira. Sudac je učinio nekoliko brzih, nejednakih koraka ispred naše klupe žestoko trljajući sljepoočice kao da sređuje nešto u glavi, onda odjednom stao ispred nas prekrivši dlanovima oči“ (ibid: 33)

Također, lik Kvadrića predstavlja lokalnog ljubavnika koji je stradao pod sumnjivim okolnostima. Postavlja se pitanje je li on bio mogući Senin ljubavnik? Odgovor na to pitanje stvara brige i samom suca te u njemu budi sumnju i ljubomoru.

Kao što piše u *Psihologijskom rječniku*, sumnja često prerasta u ljubomoru. Suca izjeda crv sumnje jer misli da ga je Sena pred svima prevarila s Kvadrićem u sobi. Iako mu je ona rekla da se u sobi ništa nije dogodilo, sudac ipak ne može povjerovati u njezinu priču o bolesnoj Mezi jer je ona i danas živa i zdrava. Senina priča nema smisla, a to zaključuje i Jakobson: „I plakala je sve do kuće, jedno vrijeme i kod kuće, oplakivala je Mezu... – Pa Meza je živa. – Živa, živa, u tome je stvar. I živahna, što kažeš. Što starija, to... Jest bolesna, liječi se, to je jedina olakotna okolnost. – Bolje da je živa. – Bolje, bolje, i ja kažem, bolje“ (ibid: 48). Međutim, suca izjeda crv sumnje jer postoji mogućnost da je njegova voljena Sena odlično odigrala svoju ulogu uplakane nevine sestre koja je slomljena zbog Mezine bolesti: „Ah da je Meza... Ne, ne želim ja to, neka živi, vrag je odnio, ne želim po cijenu njezina života... Ali crv, razumiješ, osobito noću, u meni... uhm! Gluma. Je li moguće... takva

savršena, ne bi ni Eleonora Duse, bogati, tako bez greške... I 'gade', ćuška, vreća, agresivna, a sve izmišljeno, 'Meza će umrijeti'. Uplakana izlazi odanle, zagonetka za sve one.. što je bilo 'tamo'? 'Pa nisam mogla objasniti pred Mezom', dakako, jasno" (ibid: 48).

Suca izjeda sumnja ali ne želi priznati da je ljubomoran. Stalno se opravdava Jakobsonu i govori kako se tu ne radi o nikakvoj ljubomori: „Nije, razumiješ, ljubomora, nego... Čuj, ta gluma, suze... Valjda tako i osjećaju kada im to curi iz očiju? Je li to mašta, što? da ona gleda Mezu mrtvu, kada plače? A opet, ovamo, i praktički, zna se, Mezinom smrću pokriti pipkanje“ (ibid: 48)

Sudac, poput Staklenka, pokušava pronaći opravdanje za Senino ponašanje. On zamišlja različite moguće scenarije kako bi mu bilo lakše: „Ima takvih perverznih... – Zagrliti potresenu... Vidiš, ti si vrag! – usklikne s olakšanjem, kao da je odbacio teret. – Možda je to!... Godinama razmišljam, a nikad nisam došao na to treće, tvoje... Sjetio si se ko bog! Zagrliti potresenu! A ima ih koji vole tući ženske, pljuscati i, na primjer, čuo si, kako ne bi... Ali ovo ti je ono, baš omamiti žrtvu, zavrtjeti je psihološki“ (ibid: 49). Sudac se slučajno izdao kada je rekao da godinama razmišlja o tom događaju. Očito ga je to previše mučilo, ali nikada se nije usudio popričati sa Senom. On svoje osjećaje potiskuje. Njegova ljubomora je potisnuta duboko u njemu. Međutim, priče ga izdaju.

Sudac je prekriveno ljubomoran lik koji se u nekim trenucima izdaje i pokazuje koliko ne može podnijeti zavodnika Kvadrića: „Što buljiš u Senu, neće ti je nitko popapati, pusti je da živi. E, pa živi, Sena, živi, vidiš je, u krugu oko Kvadrantea. Cercle, po francuski. Same ženske u krugu, kao kokoši, kokodaču, pokazuju zube sve do mostova od zlata, pozadi. A Seksante dimne iz lule tu i tamo (...) Drži ih u vlasti kao opice u cirkusu, tako ti boga“ (ibid: 43). On se prisjeća dana kada je pomislio da ga Sena vara s Kvadrićem:

„... i svi su se nasmijali zbunjeno i kratko, kao da su kihnuli u zboru. Tada sam iz ruku ispustio čašu. Ispustio? – ne znam; otkazale ruke, možda... tek zveket razbijenog stakla pozvao me da učinim nešto. Gledali su me s nadom, željni skandala (...) Već na zvuk razbijenog stakla počela se pomicati kvaka. Tu su iza vrata, još jedan cmok (čini mi se da sam čuo) i dogovor što da lažu. Polako se otvaraju vrata, okrećem glavu da ne gledam Juditu... – Judita je zaklala Koloferna – primjećuje Jakobson“ (ibid: 45)

Sudac se poistovjećuje s Holofernom (intertekstualnost), ali i dalje pokušava opravdati svoja razmišljanja. On se želi predstaviti kao pravedan suprug koji nije ljubomoran. Teatralno odgovara Jakobsonu: „Ne smij se, Jakobsone, nije posrijedi ljubomorni suprug, vraga, to je mnogo gore. Što bi ti učinio, tu, u mojoj koži, za to je potrebno talenta? Ne govori ništa, jer ne

bi učinio ništa, sjedio bi kao Buda, samo bi ti pobijeljelo tvoje mudro lice, kao što sam sjedio i ja, bijel ko bajaco. Smij see, bajaaco... - odjednom zapjeva sudac drečavo, suludo, s nekim smijehom koji je više nalikovao na struganje tava u kuhinji, te se i Jakobson malo zabrinuo“ (ibid: 46).

Sudac se nekada otkriva kao ljubomoran lik, ali često brani Senu i suosjeća s njom. Sudac je empatičan lik čija je ljubav s razlogom prešla u ljubomoru. On je vjerojatno svjestan činjenice da Sena nije toliko nevinna koliko ju on drži nevinom. Međutim, ona je njegova ljubav iz djetinjstva koju će uvijek voljeti i podržavati u teškim trenucima. On je slab na Senu: „Ja sam plakao sa Senom za njezinim gubitkom, za gubitkom majke onako kako ga je ona osjećala, ako me razumiješ... Ali vruga ti razumiješ, kad ti mozak već odavno spava. Plakao sam gledajući nju kao siroticu bez ikoga na svijetu, onako samu nasred ulice, usred one zadovoljne i nasmijane rulje što se ruga (...) sada mi suze dolaze kad slušam sama sebe“ (ibid: 133)

Sena je zapravo sučev pokretač. Sve su njegove priče nastale zahvaljujući Seni: „Sena me centrirala, dala osovinu... na kojoj se i dan danas vrtim. Vrti ga, vrti... Kao ono kad putuješ vlakom... a ispod tebe vrti se onaj točak i sve ti govori: ‘Uzalud je – sve!’... Vrti se uzalud, a onaj udarac je ‘sve’. Simbolički. Dopada ti se, što ne, ovaj orgazam posvemašnje desperacije? – smije se sudac, očito zadovoljan svojim slikovitim izlaganjem“ (ibid: 135) Sudac je u svojim očima izgradio jednu fiktivnu sliku o Seni: „ – Dobra je, osjećajna Sena – izgovori Jakobson osjećajno... U to sam jedan čas vjerovao dok me nije nekako lagano i kao slučajno dotaknuo laktom... – Osjećajna? Ona je čovjek! – uskliknuo je sudac gledajući u nebo uzdignutih ruku, kao da poziva sve zvijezde da potvrde te velike riječi“ (ibid: 130)

S druge strane, Sena sudaču ne uzvraća ljubav istom mjerom. U svojoj opsjednutosti Senom, sudac stalno opravdava njezine scene. Ipak, nekada je sumnjiv i shvaća da njezino ponašanje otkriva njezine osjećaje prema njemu: „A ne znam, bogati, zašto ne podnosi moj glas? Da zujim kao zonzara po kući... Je li ja stvarno tako zujim? A kada se na televiziji junak, nakon opasnosti i muka, vraća svojoj dragoj, suze joj se slijevaju niz lice. Koji put se i ne vrati junak, draga ga pronalazi mrtva. Sena onda jeca kao da je njoj taj dragi (...)“ (ibid: 102).

Može se zaključiti kako je sudac samo prividno naivan. On je svjestan svega, ali nema snage izboriti se za istinu. On se boji istine i odlučuje dalje živjeti u spasonosnoj nadi:

„Sva moja muka bila je u znaku te reakcionarne i proklete ‘Lune’.
Govorilo se da neke barabe, za dobre dolare i funte, dobavljaju lijepe mlade

ženske moćnom savezniku u 'Luni'. Bogati, ono kao zmaju, obdan ovcu, a obnoć djevojku. Muke moje, ne vidim vam kraja. A trebalo je samo malo... a recimo, eto, snage, i poći za njima, pa kud puklo da puklo! Ali daj te snage, Isusa ti, kad su me izdavale noge čim sam ugledao Senu. A neka mi tuga legla tu unutra, kao da sam se nagutao svih onih najgadnijih slika u kojima sam zamišljao Senu, pa mi se želudac dizao u grlo. Podrigivao sam i rigao u portunima samu žuč i žalost. Ali bolje i to nego osvjedočiti se na vlastite oči. Tu je još ostajalo mjesta nadi... a što da ti kažem“ (ibid: 109)

Sudac se lažno nadao jer sve je već znao. Također, njegove priče su bile posvećene Seni kako bi joj neizravno priznao da sve zna: „Kao da je i Lav Tolstoj sve izmislio? O, bogati! A vidi, to sam ti pričao večeras? E, ali sam i izmislio mnogo toga, sve ono s prosjakom, organcem, žena, djeca... radi pouke Seni“ (ibid: 94).

7. Motiv ljubomore u *Staklenku*

Središnji pokretač ovog romana je ljubomora. U djelu nema klasične radnje, sve se odvija u Staklenku samom. Autor Pavletić navodi kako „radnja romana ne obiluje vanjskim događajima nego je sve podređeno tome da se što potpunije prikaže unutrašnje proživljavanje glavnog junaka, po zanimanju pisca, u dramatičnom trenutku njegova intimnog života“ (Pavletić, 1980: 30). Staklenko i Vesna doživljavaju krizu u svojoj vezi zbog njezine prevare: „Kao da su se i on i ona trudili (znali su to oboje) da što dublje prodube svoju zajedničku patnju. Osjećali su: ako patnja bude uvjerljiva, duboka, čitav ovaj potres moći će se lakše prebroditi. Tragedija je često sigurniji viseći most nad ponorom nego komika situacije (...)“ (ibid: 12). Staklenko se osjeća izigrano jer ga je Vesna prevarila u najtežim trenucima i sada se pita imaju li oni zajedničku budućnost nakon svega: „Ona spava? Sam je, posve sam, sa svojim očajem i svojim mislima. Ona ga je tako bestidno prevarila u času kad mu je bilo najteže. Što ona ima od toga, ako ona i ne pobjegne i ostane s njim? Kakav će biti njihov život, njihov život, zašto se on bori za nj, zašto ne pusti, da sve ode niz vodu“ (ibid: 12).

Staklenko je duboko povrijeđen prevarom i sada pokušava na sve načine kontrolirati Vesnu. Svaku njezinu radnju detaljno analizira i dolazi do određenih zaključaka: „U njemu se začela oštra vrtnja (...) Odakle joj novac? Ona ga je ovako navukla pod izlikom, da će njemu kupiti košulju, a o njenu rublju nije bilo riječi (...) Uzbuđena je. Sprema se za onoga, ne može da mu dođe u dronjcima. Koliko je toga odvojila! Evo, djevojka pakuje, nasmijana. Sve je izabrala u svjetlo plavoj boji. To je boja, koju onaj voli. Opet nešto sprema“ (ibid: 17-18). Iako prevaru ne može zaboraviti, ipak se trudi spasiti njihov odnos. Oboje svome odnosu daju još jednu priliku i odlaze na „spasonosni otok“ u nadi da će ih njegova sredina i ljudi

ozdraviti. Na tom otoku, u mediteranskom okruženju, Staklenko se hvata za svaku „spasonosnu nit“: „U prvi tren bio je neobično iznenađen. To, što se ona sjetila njegova davnog zastajkivanja u ovim vinogradima, to njeno sjećanje kao da je bilo nalik na onu spasonosnu nit, na kojoj se pauk njiše nakon raspada svoje mreže, zadovoljan, da je živ, uvjeren, da je sposoban na samoj preostaloj niti izgraditi novo još finije i čvršće tkanje“ (ibid: 33-34).

Poput suca, ali manje vješto, Staklenko pokušava prekriti svoju ljubomoru. U nekim trenucima traži od Vesne da mu priča o svom ljubavniku, a kada ona to učini, onda se u njemu budi žar te postaje ljubomoran: „Znači (mislio je s gorčinom): pogodio je. Sanjala je. Više nije sumnja, već istina. Čuo je: ljutit ćeš se. Čuo je. Disao je pritajeno, a usne (donja podignuta nateklom desnom) skupljene u poljubac, mrtvo su dodirivale korijenje njene kose. Nije čuo svoje riječi, suhe. – Pričaj dušo. – Već se ljutiš, znala sam. – Ne ljutim se. – Osjećam po glasu, znam ja tebe dobro“ (ibid: 81). Takvo ponašanje Vesnu zbunjuje i ona se još više zatvori u sebe. Staklenko želi zaokupiti Vesninu pozornost različitim zajedničkim radnjama (slikanje, kupanje, šetnja) kako ne bi došla u iskušenje i razmišljala o ljubavniku. Međutim, on sam se stalno zamara razmišljanjima o ljubavniku i tako otvoreno pokazuje svoju ljubomoru: „Pitao je za pismo i starac je donio list iz svoje sobe. Primio ga je i ponio među prstima po pješčanoj stazi vrta, uzbuđen (...) Eto, oteo joj je jedan dodir: ona bi dotakla list, što ga je onaj pisao, a, ovako, ona ga nije dodirnula – bila je jedina misao koja je kao luda ptica udarala o tanke i trošne rešetke krletke“ (ibid: 171).

Zanimljiva je činjenica da se u *Psihologijskom rječniku* Borisa Petza i ostalih navodi kako je ljubomora „neugodno čuvstvo strepnje prouzrokovano sumnjom u postojanje neke treće osobe, koja nam oduzima sklonost voljene osobe“ (Petz, 1992: 225). Staklenka stalno obuzima neugodno čuvstvo strepnje. On sumnja u Vesnu, ali i u sebe. Također, u rječniku kažu kako ljubomora može biti i „zavist prema nekoj osobi, za koju smatramo da privlači veću sklonost okoline nego što ju imamo mi“ (Petz, 1992: 225) Staklenko se izdaje i pokazuje svoju zavist prema Vesni kada ona zaspí, a on joj to zamjeri jer on ne može i sada zamišlja što bi joj rekao:

„On, evo, crkava kao riba na suhom, ne može ležati na lijevoj strani (zbog boli srca), mora spavati ispružen na leđima, čitave noći bdi, - a ona mirno spava (...) Spavaš, je li, a ja se mučim, spavaj i dalje, oprosti, mislio sam, budala, da si budna – to će reći, a ona će onako buntovno (iza sna, kad je netko prene, ona dugo vremena ne zna, ni gdje je, ni šta je s njom) nesuvislo, po običaju, trabunjati: – An, an šta, tko je to. Šta hoćeš od mene, tko?...“ (ibid: 11)

Međutim, Staklenko nije lik kojega predstavljaju njegove misli. On nije mislilac svojih misli. Iako ga misli tjeraju da učini nešto loše ili da pomisli na loše stvari, on to ne učini jer nije zloban: „Sada mu je napokon jasno, da od njegove pakosti nije bilo ništa, da je plan potpuno propao, da nije viknuo u njeno uho, da joj nije rekao ni riječi, već da je i on sam zaspao pod njenom kosom“ (ibid: 11)

Također, Staklenko pokušava na sve načine dokazati da su drugi prevareni, a ne on. Opravdava Vesnin čin i zaključuje da ona nije kriva jer je i ona prevarena. On pronalazi izlike za njezinu prevaru jer ne može podnijeti da mu je to napravila svjesno i namjerno: „Njoj treba vratiti vjeru u sebe, i sve će biti u redu. Zaskočili su je u času krize. Ako naslika tri četiri dobra platna, eto prve solidne stepenice njihova zajednička života“ (ibid: 36). Također, Staklenko smatra da je prevaren i sam preljubnik. On želi od Vesne saznati sve intimne detalje o preljubniku:

„Zrnice prosa, kažem ti: sve, sve ćeš mi ispričati, do u najsitnije pojedinosti. Ništa više. Čudiš se, a on nema što ja imam: tebe najintimniju, najdublju. On bi te ubio, kad bi saznao, da si sve (znaš ono) nekome pričala, a tek meni, an, što misliš, kako bi zinuo! Sve njegove skrivene intimnosti. A time ga ja upravo i tučem (...) Ti si, dragi moj, prevaren, a ne ja, jer budimo logični: prevaren je onaj, koji ne zna stanje stvari, a ha“ (ibid: 78)

Jeličićev Staklenko nam daje jednu novu dimenziju i pogled na prevaru. On odlučuje taj čin preokrenuti u svoju korist i ne želi sebe sažalijevati. On želi izaći kao pobjednik s Vesnom pod ruku. On želi spasiti njihov odnos, a otok mu je u tome „suradnik“: „Možda je to bio najradosniji dan u njihovu životu. Počeo je nekom usplahirenom radošću: on je dotrčao kući s groždem u najlonskoj torbici i s takvim sjajem u očima, da ga je ona, onako lomna, u čudu pogledala (...) Raspoložio ju je njegov smijeh i ona je nadlanicom podigla pramen kose sa čela otkrivši mu kap mutna sjaja u oku. To ga je smirilo“ (ibid: 119-120).

Na kraju djela ne saznajemo jesu li se Staklenko i Vesna uspjeli pomiriti, ali autor u posljednjem intermezzu, koji je u službi epiloga, govori o vjernom Šumariću koji se nalazi nasuprot nevjerne Vesne. Kunac Šumarić je bio vjeran, ali je zaklan zbog nestašice hrane: „Bojažljivo je pustio ruku, da se uvuče u kavez i istog trena dirnula ga je topla njuška vjernog Šumarića. Prsti su mu se penjali tražeći uši: jedno je uspravljeno, a po drugo se mora vratiti i malim prstom podići ga uvis (...) Još nikada za ovih deset godina, što vodi *Dnevnik* nije se našao pred ovakvom provalijom: zaklao ga je bez osude! Šumarića, vjernog Šumarića“ (ibid: 218-219). Vesna je dobila drugu priliku. Ona sa Staklenkom odlazi s otoka: „Brod je

zadrhtaio, a kroz gomilu na obali (koja se još skupa s Bepom smijala) probila se šjora Marija i uhvatila za konope (...) Ecco, signora moja, signor moj, niste blidi, ka kad ste arrivali. Sunce sve izliči, sunce. Dogodine, ako bog da zdravlja, ala dogodine. Signori moji, sunce, sunce“ (ibid: 241). Vesna i Staklenko se vraćaju svom svakodnevnom životu i iskušenjima. Na kraju se postavlja pitanje je li njihov odnos očvrsnuo na otoku ili će se sve vratiti na staro kada dođu doma i kada više ne bude mediteranske okoline i ljudi koji su pokušali vratiti Staklenku vjeru i osmijeh: „Dragi šjor Giacomo, mekouhi Šumariću, uznositi Santijago, proždrjljiva Limo, dobra šjora Palmينو, bjelokosni zubaci, glavate škarpine, sveti Jakove u talaru što su ga izgrizli moljci i poganile muhe-zunzare, neposlušni Lorde, što poždereš lovinu, skriven u travi, nasmijani Bepo – svi, svi se udružimo i uspjjet ćemo: nasmijat ćemo bljedolikog i ojađenog Staklenka“ (ibid: 204).

I za kraj, možda Vesna uopće nije počinila preljub. Možda je Staklenko ljubomorne naravi i poput Begovićeve Marka Barića iz drame *Bez trećega* želi imati kontrolu nad Vesnom. Želi znati u svakom trenutku o čemu Vesna razmišlja: „Sve, sve, što sam doznao od tebe, sve sam sam izvlačio, ja, ja sam, a ti, daj jednom, sama, sama, a da ništa ne pitam, otvori istinu, kao vrh igle sitnu rupicu. Šutim, šutim. Ti sama“ (ibid:191). Kada bi mu Vesna sve i rekla, on i dalje ne bi bio zadovoljan. Staklenko je lik koji uživa u intelektualnom mazohizmu i zato njegov osjećaj poniženosti nikada neće prestati. Iz te poniženosti se onda javlja ljubomora koja rezultira kontroliranjem Vesne.

8. Usporedba motiva ljubomore u antiromanima *Zajednička kupka* i *Staklenko*

U ovom poglavlju će naglasak biti na usporedbi dvaju antiromana, te će se prikazati razlike i sličnosti među likovima suca i Sene te Staklenka i Vesne. Sudac i Staklenko su dva osebujna lika i svaki od njih na svoj način prolazi kroz fazu ljubomore. Međutim, sudac je lik koji vješto skriva svoju ljubomoru i uz pomoć raznih pričica ne uspijevamo ga odmah „pročitati“. S druge strane, Staklenkove su misli ogoljene pred čitateljem pa on može odmah zaključiti da se radi o ljubomornom liku.

Sudac je opsjednut Senom ali svoju ljubomoru ne pokazuje otvoreno. On potiskuje svoje osjećaje jer zna pravu istinu. Voli Senu, ali zna da mu ona ne može uzvratiti ljubav istom mjerom. Sena svojim djelima pokazuje sucu da ga ne voli istinski. Ona je završila s njim jer je bio uz nju kada joj je majka umrla. Iako se može pogrešno zaključiti kako Sena izigrava suca i pravi ga ludim, sudac sve shvaća i razumije. On nije lud. On shvaća da nije poželjan u njezinu društvu i zbog ljubavi se odluči povući: „Onda se okrenuo prema nama, odnosno prema Jakobsonu, s nekim lukavim izrazom na licu: – A ja, he, he, namjerno obukao ovo odijelo da ne moram ići. ‘Gdje ću ja ovakav s vama?’ ‘Pa obuci nešto staro’... govori mi Sena, a znam da bi ona radije... ‘Jest, ja nešto staro, a vi gusari? Neću!’ Tako je i završilo, svađom, naravno, na njihovo zadovoljstvo“ (ibid: 152).

S druge strane, Staklenko je lik koji također pokušava prekriti svoju ljubomoru, ali u tome ne uspijeva. On se trudi kako bi spasio brak, ali više puta otvoreno pokazuje ljubomoru. Ne može se suzdržati i često u mislima razmišlja o Vesni za koju se ne može sa sigurnošću kazati da je počinila preljub. On u svojim mislima zamišlja različite scene i pokušava Vesni uskratiti svaku mogućnost i trenutak za prevaru. Želi je „zaštiti“ kako nikada ne bi došla u potencijalnu napast: „Eto, oteo je jedan dodir: ona bi dotakla, što ga je onaj pisao, a, ovako, ona ga nije dodirnula – bila je jedina misao koja je kao luda ptica udarala o tanke i trošne rešetke krlatke“ (ibid: 171)

Može se reći kako je sudac svjedočio vjerojatnoj Seninoj prevari s Kvadrićem i zato je njegova ljubomora opravdana. Jakobson otkriva da je sudac ljubomoran na sve muškarce: „– Mrzi on sve muško još i danas, kad je Sena gospođa koja već pomalo izlazi iz... mode. Meza

još visoko drži svoj čuveni cul bombe... – A Kvadrante je oko Sene? – Oko svega što je žensko, prijatelju. Naš ‘gradski plejboj’?(ibid: 159)

Međutim, Staklenko je neopravdano ljubomoran. Ime potencijalnog ljubavnika se u djelu ne spominje, a Vesna nekada mora i zamišljati kako vara Staklenka. Ona mu onda priča što bi sve radila s tim ljubavnikom. Ovim postupcima Staklenko Vesni daje pomiješane signale. Ona ne shvaća želi li on doista da ga ona prevari ili ne. Ipak, dovoljno ga dobro poznaje da shvati kakav je on doista: „Aha, sad te imam: u mraku sam slobodniji od tebe. Priznaj: ulovio sam te. – To su tvoje sanjarije, nisam progovorila s njim desetak riječi. – Nesporazum. Ne lovim ja na udicu. Rugala si se meni, da zapisujem svaku sitnicu, da nikada nisam bio pijan, da je u meni sve racionalno. Aha. A sada mi prebacuješ, da sam lud. Ti se strašiš mojih riječi“ (ibid: 77).

Sudac se nalazi na granici između ljubavi i ljubomore. On voli Senu i u isto je vrijeme želi zadržati, ali i pustiti jer smatra da nije dovoljno dobar za nju. Takav je tip lika i Staklenko. Oba lika se osjećaju poniženo. Razlog njihove poniženosti može biti i sam čin prevara na koji oba lika sumnjaju kod svojih partnerica, ali razlog se može kriti i u nečem dubljem. Sudac se osjeća poniženo, a takvim ga nekada doživljava i njegova Sena kad kaže da je on njezin miš. Sudac je u toj igri miš, a Sena mačka. Međutim, sudac se osjeća poniženo i na svom poslu:

„I on. Ostao sam sam ispod stola, onako četveronoške, kao napušteno magare na pustom grebenu. Spustio sam glavu među prednje noge i zarevao, rekli su mi poslije, zarevao nostalgичno za nekim tamo kopnom zelenim (...) – Kad bi se to moglo nekako odspavati! – progovori sudac, muklo, nestrpljivo topćući nogama po zemlji. – Prokleta! – govorio je zemlji – da su te barem svu prekrili dračama! Da izbodemo na vrijeme dlanove i koljena! Da nas preneš! Mekane ćilime su prostrli, stotinu i dvadeset tisuća čvorova... da se ne bismo probudili“ (ibid: 143-144)

Njega čitav život prati osjećaj poniženosti. Od rođenja se pokoravao svima i nikada nije skupio hrabrosti da se suprotstavi drugima. Otac mu je izabrao posao kojim će se baviti do kraja života, a Sena i njezin kokot Roland su ga kao dijete obilježili za čitav život kao lika koji nikada neće moći pokazati svoju muškost i izboriti se za svoju ženu.

Slična je priča i s likom Staklenka. On je sam već u djetinjstvu osjetio da ga neke stvari pogađaju više nego što bi trebale. Sam se pokušao boriti protiv „mišje mjere“, ali ona ga je uvijek pratila: „Nisi ti baš ni podlac nekih velikih razmjera. Ako tvrdiš, da jesi, a onda jesi, ali vjeruj i u toj feli si mali, mišje mjere... Slušao sam svoj vlastiti šapat, uzbuđen

riječima, koje su navirale“ (ibid: 69). On ipak nije tako lako odustao kao sudac i spustio se na koljena. On je prkosan i ne želi odustati od svojih misli. Nekada mu one donose nemir i tamu, ali on vjeruje u svoje misli i smatra kako u sebi krije nešto što nitko drugi nikada neće moći otkriti ili posjedovati. On u sebi krije dubine i dozvoljava čitatelju da sazna o njemu tek toliko da ga zaintrigira svojim razmišljanjem: „Čudiš se, an? Jesi li se uvjerila, da u meni nije sve onako, kako ti misliš. Taj red stvari samo je, kako bih se izrazio, nekakvo predsoblje u meni, tek pri ulazu“ (ibid: 77)

Također, oba lika su teatralna i vole pretjerivati u svojim pričama. Sudac u svoje priče uvijek unosi i fikciju:

„On je tada progovorio ljudskim, čak poznatim glasom... određena čovjeka! Rekao je nešto... što ti neću i ne mogu... i ne samo tebi, nikomu nikada, razumiješ, nikada, nikada!... Ni po cijenu života! – siktao je sudac u lice Jakobsonu. – Dobro, nemoj – umiruje ga Jakobson. – I ne zanimaju me pasje tajne... – Pasje tajne ? Nemoj! Da si slušao cijelu noć ono cviljenje pod prozorima... kukanje ostavljenoga pred zatvorenim vratima“ (ibid: 151).

Sena je jedno sigurno voljela kod suca a to su njegove priče jer je mogla sanjariti: Je li ti zaigralo pravdoljubivo srce, Jakobson? Kao mojoj Seni kad sam joj pričao. Poljubila me nakon dvadeset godina. Ona isto voli jezive stvari sa sretnim završetkom“ (ibid: 89) Kod Jeličićeva *Staklenka* se također javlja fikcija i onirično unutarnje oko: „U taj čas izvuklo se iz njega čudnovato imaginarno oko, koje mu je kao u ogledalu otkrivalo svaki njegov pokret“ (ibid: 26).

I kada su ljubomorni, Staklenko i sudac su teatralni. Staklenko pred Vesnom glumi kako želi slušati o njezinim snovima, a zapravo ga to čini ljubomornim. Sudac je ljubomoran na sve muškarce, a sumnjiva je i Kvadrićeva smrt za koju pripovjedač misli da je počinio sudac. Oni su spremni sve učiniti kako bi vratili svoje voljene žene. Oni ne pomišljaju ostaviti Senu i Vesnu zbog prevare. Učinit će sve kako bi ih zaštitili i kako se takvo što više nikada ne bi ponovilo. Za njih odlazak i odustajanje od ljubavi nije opcija.

S druge strane, Sena i Vesna su osjetljivi ženski likovi. Ipak, razlika se krije u tome što za Senu ne možemo u potpunosti reći da je nevinna i naivna. Sam sudac nije siguran je li ona doista nevinna ili je samo dobra glumica: „Pa što si onda tamo? Zašto plačeš... ako nisi tamo?...“ ‘Plakala sam tamo, plakala sam cijelo vrijeme...‘ ‘Onda si jadna ti, a ne Meza...‘ ‘Meza će umrijeti, razumiješ, budalo! ‘ – i ponovno zaplače gorko. – ‘Rekao mi je on, u povjerenju, odmah čim smo ušli...“ (ibid: 47) Također, sudac uvijek brani Senu. Govori kako ona nije ljubomorna, ali voli biti iznad drugih: „Večeras mi žena kaže: Oho! a smije se,

zna da nije 'oho', nije ona ljubomorna. Ona se samo ljuti što ga ne obučem za sud (...) To je njezin nazor na svijet: biti uvijek viši od 'onog iz katastra'. A večeras mi je, eto, došlo da ga obučem. A kad sam ga obukao, vidim, moram i kravatu" (ibid: 7). Postavlja se pitanje voli li Sena uopće suca. Ona voli slušati njegove priče, ali njegov glas ju iritira i ne može ga podnijeti.

Vesna je umjetnica koju ne zanima položaj u društvu. Njoj treba vratiti volju za životom, a to upravo čini Staklenko njihovim dolaskom na otok. Međutim, nije se mnogo toga promijenilo jer ona s otoka odlazi zabrinuta pogleda. Vraća se nazad u Zagreb i pita se hoće li se sve vratiti na staro kako je i bilo prije odlaska na otok. Staklenkova ljubomora i opsjednutost zapisivanjem (škrtoš) joj smetaju, ali ne ponaša se kao Sena prema sucu. Ona Staklenku ponekad iskazuje nježnost: „Stupio je na terasu zagledan preda se. Ona ga je primila za ruku, a on nije podizao oči“ (ibid: 196).

Može se zaključiti kako su sudac i Staklenko dva jedinstvena lika koji imaju određene sličnosti. Obojica su ljubomorna, ali ne prikazuju tu emociju na isti način. Staklenko se povlači u sebe, ali otvoreno govori Vesni o tome kako zna da ga je prevarila i da razmišlja o ljubavniku. S druge strane, sudac priča razne poučne priče koje posvećuje Seni jer u njima govori o ljubavnicima i tako pokušava Seni indirektno poručiti da sve zna i da nije lud. Međutim, on nema hrabrosti reći Seni što osjeća. Previše se boji da bi ju mogao izgubiti. Oba lika prolaze kroz stanje ljubomore na svoj način. Obojica su spremna boriti se do kraja. Iako oba lika imaju mediteransku krv, dišpet i ponos, ipak odlučuju da ponos neće prevladati kada je u pitanju ljubav. I dalje ostaju u odnosima koji ih možda ne čine sretnima. Međutim, oni uživaju u takvim odnosima. Staklenko je mazohist, a sudac je odavno odlučio da je Sena njegov jedini pokretač.

Zaključak

Razdoblje hrvatske književnosti druge polovice 20. stoljeća obilježeno je autorima čija se djela nisu mogla svrstati u određene pravce. Jedan takav veliki autor bio je Ranko Marinković koji uvodi inovacije u svoja djela. Uz njega se izvan dominantnih struja javio i Splitsanin Živko Jeličić. Oba autora pripadala su mediteranskom podneblju pa je i njihova književnost imala određene sličnosti. Obojica su se služila ironijom i jezičnim ludizmom. Njihovi likovi bili su jedinstveni tipovi poput njih samih.

Cilj ovog rada bio je predstaviti glavne likove romana *Zajednička kupka* Ranka Marinkovića i *Staklenko* Živka Jeličića s obzirom na motiv ljubomore. Marinkovićev sudac je lik koji se osjećao poniženo čitav život. Otac je umjesto njega odlučio da će biti sudac. Ipak, on je više volio književnost. To se može zaključiti i po njegovim pričama u koje uvodi poznate likove iz hrvatske i svjetske književnosti. Jeličićev Staklenko je također u djetinjstvu osjetio da su njegovi osjećaji posebni i drukčiji. Obojica likova su u svojim ljubavnim odnosima posumnjala na postojanje treće osobe. Ta misao ih ja izjedala poput crva, kako sam sudac kaže, i tada se rodila ljubomora. Oni su se borili da njihovi brakovi ne propadnu. Nisu dozvolili da ih moguća prevara razdvoji od voljene osobe.

Ljubomora ih je nagnala da obrane ono što pripada njima. Sudac je Seni pružao slobodu, ali je uvijek bio u blizini sa svojim poučnim pričama da je ukori. Kroz svoje poučne priče sudac je Seni poručio da sve zna i vidi. S druge strane, Staklenko je cijelo vrijeme pratio svaki Vesnin pokret jer nije želio da se čin prevare ponovi. Pokušao je prekriti ljubomoru i dozvoliti Vesni da mu se otvori, ali ipak nije mogao protiv svoje prirode. Navedene likove su vodili njihovi osjećaji. Sudac je volio Senu i zato joj je dozvolio da ga „vrti“. Sena je bila njegov pokretač. S druge strane, Staklenko se prepustio svojim osjećajima, pa je ljubomora središnji pokretač radnje istoimenog romana.

Literatura

1. Grdešić, Maša. 2015. *Uvod u naratologiju*. Zagreb
2. Jeličić, Živko. 1980. *Živko Jeličić*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske
3. Jeličić, Živko. 1968. *Staklenko*. Zagreb: Zora
4. Marinković, Ranko. 2008. *Zajednička kupka*. Zagreb: Školska knjiga
5. Matvejević, Predrag. 2006. *Mediterranski brevijar*. Zagreb: Ambrozija
6. Nemeć, Krešimir. 2003. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*. Zagreb: Školska knjiga
7. Pavletić, Vlatko. 1996. *Kritički medaljoni*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske
8. Pavletić, Vlatko. 1980. *Živko Jeličić*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske
9. Pavličić, Pavao. 2014. *Uvod u Marinkovićevu prozu*. Zagreb
10. Pavličić, Pavao. 2008. *Zajednička kupka*. Zagreb: Školska knjiga
11. Petz, Boris. 1992. *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta
12. Prosperov Novak, Slobodan. 2003. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Golden marketing
13. Šegedin, Petar. 1968. *Staklenko*. Zagreb: Zora